

Muslimska brödrskapet

En kunskapsöversikt

FOI-R--4608--SE

AUGUSTI 2018

Muslimska brödrskapet

En kunskapsöversikt

Bild/Cover: Shutterstock/OKing

Titel	Muslimska brödrskapet. En kunskapsöversikt
Title	Muslim brotherhood. A knowledge review.
Rapportnr/Report no Månad/Month Utgivningsår/Year	FOI-R--4608//SE, version 2 Augusti 2018
Antal sidor/Pages ISSN	52 1650-1942
Kund/Customer Forskningsområde FoT-område Projekt nr/Project no	Justitiedepartementet 1. Beslutsstödssystem och informationsfusion A68002
Godkänd av/Approved by Ansvarig avdelning	Johan Söderström Försvars- och säkerhetssystem

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

I den här rapporten presenteras forskning och analys som har utförts inom ramen för det uppdrag som regeringen har tilldelat Totalförsvarets forskningsinstitut (Ku2016/01373/D – Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda).

Syftet med rapporten är att beskriva Muslimska brödrskapet utifrån ett religionshistoriskt perspektiv för öka kunskapen om en organisation som är svår att studera och som det finns begränsat med forskning om. Rapporten behandlar Muslimska brödrskapets utveckling i olika länder som exempelvis Egypten, Saudiarabien, Qatar, Jordanien, Syrien, Algeriet, Tunisien samt den utveckling som skett i Europa och Sverige. Rapporten tar även upp inflytelserika ideologer och tänkare som återopas av sympatisörer till brödrskapet i Europa.

Nyckelord: Muslimska brödrskapet, MB, brödrskapet, politisk islam.

Summary

This report presents research carried out within the project (Ku2016/01373/D – *Uppdrag till Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) att göra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda*) that has been assigned to the Swedish Defence Research Agency by the Swedish Government.

This purpose of this report is to give an overview about the Muslim Brotherhood from a religious history perspective to increase the knowledge an organization that is hard to study and an area where limited research have been conducted. The overview describes the development of Muslim Brotherhood in various countries such as Egypt, Saudi Arabia, Qatar, Jordan, Syria, Algeria, Tunisia along with the development of the movement in Europe and Sweden. This overview also addresses influential ideologists and thinkers that might have influenced the Muslim Brotherhood in Europe.

Keywords: Muslim brotherhood, MB, brotherhood, political islam.

Innehållsförteckning

Förord	7
1 Inledning	9
2 Muslimska brödrskapet i Egypten	11
3 Brödrskapets struktur	18
4 Muslimska brödrskapet i andra länder i Mellanöstern	19
4.1 Saudiarabien	19
4.2 Qatar	21
4.3 Jordanien	21
4.4 Islamiska rörelsen i Israel.....	22
4.5 Hamas	23
4.6 Syrien	25
4.7 Algeriet.....	26
4.8 Tunisien.....	27
5 Inflytelserika ideologer	29
5.1 Hasan al-Banna och Sayyid Qutb	29
5.2 Yusuf al-Qaradawi.....	30
5.3 Muhammad al-Ghazzali	34
5.4 Tariq Ramadan	34
5.5 Muslimska Brödrskapets internationella organisation	35
6 Muslimska brödrskapet i Europa	37
7 Muslimska brödrskapet i Sverige	39
7.1 Islamiska förbundet (al-rabita al-islamiyya).....	41
7.2 Organisationer i Sverige.....	42
8 Litteratur	46

Förord

Den här kunskapsöversikten är ett samarbete mellan Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) och Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). Det har skett inom ramen för det regeringsuppdrag som FOI har fått att kartlägga och analysera våldsbejakande extremistisk propaganda (*Ku2016/01373/D*). Regeringen har avsatt medel till SST för medverkan inom detta regeringsuppdrag inom anslaget *6.1 Allmänna val och demokrati*.

Kunskapsöversikten har tillkommit med anledning av den begränsade kunskap som idag existerar om Muslimska brödraskapet i en europeisk men framför allt i en svensk kontext. Samtidigt som diskussionen om och debatten kring Muslimska brödraskapet har intensifierats på senare tid sker i många fall också en sammanblandning mellan politisk islam och våldsbejakande politisk islam. Därför finns det ett behov av att det görs en sammanställning över den forskning som har gjorts inom detta område. Denna kunskapsöversikt är gjord utifrån ett religionshistoriskt perspektiv. Den belyser Muslimska brödraskapets utveckling i stort samt rörelsens utveckling i Europa och Sverige. Kunskapsöversikten beskriver också inflytelserika ideologer och tänkare som är förknippade med brödraskapet i Europa.

Rapporten är skriven av Rickard Lagervall, islamolog vid Lunds universitet och Jönköping University. Innehållet i rapporten är granskat av Anne Sofie Roald, professor i religionsvetenskap vid Malmö Högskola och av forskningsledare Jonas Clausen Mork, FOI.

Lisa Kaati
Projektledare för regeringsuppdraget om
våldsbejakande extremism
FOI

Åke Göransson
Direktör
Myndigheten för stöd till
trossamfund

1 Inledning

Muslimska brödrskapet är antagligen den mest kända representanten för de olika moderna tendenser som brukar betecknas med termer som islamism, politisk islam eller fundamentalism. Medan termen fundamentalism myntades i början av 1900-talet som en beteckning på bibeltrogna kristna rörelser i Nordamerika som försvarade Bibelns skapelseberättelse mot moderna vetenskapliga förklaringar, myntades termerna islamism och politisk islam så sent som på 1970-talet. De senare ären beteckning på rörelser som uppfattar islam som ett allomfattande samhälleligt, politiskt och ekonomiskt system och vilka strävar efter en politisk mobilisering i islams namn.¹ Termen islamism kan ses som bredare än politisk islam, som fokuserar på politisk makt, genom att den även inkluderar grupper som strävar efter att islamisera samhället snarare än staten. Islamism kan därför ses som en paraplyterm som inbegriper underkategorier som icke-politiska salafister, jihadistiska salafister (det som säkerhetspolisen betecknar som våldsbejakande islamisk extremism även om det finns andra muslimska rörelser som är våldsbejakande) och Muslimska brödrskapet, vilket tillsammans med liknande grupper ibland betecknas med termen moderata islamister.²

Den norske Mellanösternforskaren Bjørn Olav Utvik har föreslagit följande definition av islamism:

[E]n ideologisk riktning som framhäver att religionen islam inte bara berör den enskildes trosfrågor utan innehåller gudagivna riktlinjer som bör styra även samhälleliga, juridiska och politiska förhållanden i muslimska samhällen. För de flesta islamister innebär denna syn ett krav att sharia, den islamiska lagen baserad på Koranen och Profetens sunna, ska vara grund för lagstiftningen.”³

Hans monografi om islamism demonstrerar dessutom den stora variationen mellan och inom islamistiska rörelser och att varje enskild rörelse utvecklas över tid, något vi i kommande kapitel kommer att ge exempel på gällande det Muslimska brödrskapet. Samir Amghar betonar nödvändigheten att beakta islamismens dynamiska karaktär och undvika essentialistiska definitioner som riskerar tillskriva aktörer ståndpunkter de inte nödvändigtvis har.⁴ Denna utgångspunkt skiljer dessa forskare från sådana som betonar islamism som en relativt enhetlig kategori, vilket leder till att Muslimska brödrskapets utveckling

¹ Hjärpe 1983: 25; Hjärpe 2010: 7.

² Lagervall 2015: 287f.

³ Utvik (2013 [2016]): 25.

⁴ Amghar 2008: 75f.

mot att ta avstånd från våld och delta i parlamentariska politiska system avfärdas som taktik och skillnaden gentemot jihadistiska grupper som Islamiska staten (IS) som taktisk.⁵ Ibland följs sådana resonemang av essentialistiska beskrivningar av islam generellt som en till sitt väsen våldsbejakande religion som är oförenlig med demokrati och mänskliga rättigheter.⁶ Därmed tenderar betydelsen av politiska, ekonomiska och samhällsliga faktorer i det omgivande samhället att nedtonas medan religion och ideologi, framställs som historiens drivande kraft, åtminstone när det gäller muslimer. En bred definition av islamism kan dessutom leda till att i stort sett alla praktiserande muslimer inkluderas, från de som är aktiva i den framväxande islamiska modeindustrin och vill ha räntefria lån⁷ till de som anser att alkohol är förbjudet i islam.⁸

Föreliggande text utgår emellertid från ett **religionshistoriskt** perspektiv där varken islam eller islamism betraktas som en aktör eller ett subjekt som handlar och har åsikter. Det är istället människor som handlar och presenterar olika ståndpunkter, i denna text ofta med referens till olika tolkningar av islam. Därför kommer Muslimska brödraskapets utveckling i olika länder att presenteras. Vi inleder med moderrörelsens födelse och utveckling i Egypten.

⁵ Se t.ex. Vidino 2010: 17, 209ff; Norell 2015: 25, 102f, 117ff; Norell, Carlbom & Durrani 2017: 6, 13.

⁶ Johnson 2010: 106; Norell 2015: 28, 91ff, 100, 127, 151, 160, 215; Norell, Carlbom & Durrani 2017: 6.

⁷ Carlbom 2009: 171.

⁸ Carlbom 2003: 79.

2 Muslimska brödrskapet i Egypten

Richard P. Mitchells *The Society of the Muslim Brothers* var länge standardverket om Muslimska brödrskapet. Den publicerades 1969 när Brödrskapet hade tvingats under jorden och närmast låg i spillror efter den egyptiska regimens repression. Trots rörelsens återkomst på 1970-talet dröjde det till 1990-talet innan monografier byggda på ordentlig grundforskning började publiceras med verk som Lia ([2006] 1998) om Brödrskapets historia i Egypten från grundandet 1928 till 1940-talet, Al-Awadi ([2004] 2014) om Brödrskapets politiska deltagande under Mubaraks regim, Rosefsky Wickham (2013) om det egyptiska Brödrskapets moderna utveckling och Al-Anani (2016) om det egyptiska Brödrskapets interna struktur.

Gemensamt för dessa forskare är att även om de beskriver Brödrskapets ideologi betraktar de inte denna ideologi som enhetlig eller som en drivande kraft som ensam kan förklara rörelsens utveckling och attraktionskraft. Istället betonar de bredden av ideologiska positioner inom rörelsen, en ideologisk utveckling över tid som sätts i samband med omgivande sociopolitiska faktorer och återkommande perioder av inre splittring och missnöjda dissidenters avhopp. I kontrast till dessa forskare betonar journalisterna Ian Johnson och Sylvain Besson tillsammans med forskaren Lorenzo Vidino ideologin som en drivande kraft bakom Brödrskapets agerande, en ideologi som dessutom beskrivs som mer eller mindre oföränderlig sedan Hasan al-Banna grundade rörelsen 1928. Denna utgångspunkt fungerar hos dessa författare som en premis, snarare än en hypotes som behöver bevisas, och leder till att såväl Brödrskapet som organisation liksom enskilda representanter tillskrivs ståndpunkter som de inte har formulerat.

Muslimska brödrskapet grundades i Egypten 1928 av Hasan al-Banna (1906–1949), en grundskolelärare med huvudsakligen sekulär utbildning. Al-Banna var sedan sin ungdom påverkad av den nationalistiska och antikoloniala strömningar som kulminerade i 1919 års revolt mot britterna, den muslimska reformrörelse, *islah*, som växte fram under andra halvan av 1800-talet och som leddes av Jamal al-Din al-Afghani (1839–1897), Muhammad Abduh (1849-1905) och Rashid Rida (1865-1935) och av sufism.⁹ Al-Banna själv, liksom en stor del av

⁹ *Islah* betecknar en islamisk reformrörelse som uppstod under andra halvan av 1800-talet med centrum i Egypten. Dess företrädare argumenterade för en nytolkning av islamisk tradition som passade det framväxande moderna samhället genom att hävda att det i själva verket innebar en återgång till den ursprungliga och autentiska islam som praktiserats i Medina av Profeten Muhammed och de tre första generationerna muslimer vilka kallas ”de fromma förfäderna”, *al-salaf al-salih*. I en del äldre litteratur används därför ibland beteckningen ”salafister” eller ”reformistiska salafister” på denna rörelse, vilket har lett till en viss begreppsförvirring eftersom det leder till associationer till wahhabism. Numera tenderar salafism att mer entydigt beteckna

medlemmarna i Brödraskapet tillhörde en utbildad lägre medelklass som nyligen migrerat från landsbygden till städerna och utöver det brittiska kolonialväldet riktade sig hans kritik även mot den egyptiska överklassens monopol på ekonomisk och politiskt inflytande. Den norske forskaren Brynjar Lia, som skrivit standardverket om al-Bannas och Brödraskapets tidiga utveckling, har därför beskrivit Brödraskapet som ett led i utvecklingen av ökat folkligt politiskt deltagande i Egypten på 1930-talet.¹⁰ Lia beskriver också Brödraskapets ideologi som en brygga mellan traditionalister och modernister genom att dess betoning på islam som enda ideologiska grund kombinerades med en strävan att införliva många aspekter ur den tidens moderna ideologier.¹¹ Al-Banna var kritisk mot såväl traditionella religiösa lärde vilka rättfärdigade den rådande samhällsordningen som mot en ny klass av intellektuella vilka han menade okritiskt hade anammat en västerländsk materialistisk ideologi, vilket enligt honom ledde till ett kulturellt mindervärdighetskomplex. Han förkastade emellertid inte denna västerländska civilisation i sin helhet utan argumenterade ofta för att många moderna idéer som demokrati, konstitutionalism, social rättvisa och revolution i själva verket hade rötter i islamisk tradition.¹²

När al-Banna grundade Brödraskapet var fokus ursprungligen att fostra en ny generation muslimer med, vad han menade var en korrekt förståelse av islam och sedan dess har *tarbiya*, fostran och utbildning, varit en central del inom rörelsen.¹³ Därför har alltid utbildning av medlemmarna i islamisk tradition och i Brödraskapets idéer, i synnerhet vissa av al-Bannas texter, varit central. Detta även inkluderar kvinnliga medlemmar eftersom modern anses ha en central roll i att uppfostra kommande släkten. Enligt Lia inleddes en politisering av Brödraskapets budskap på allvar 1938 då al-Banna höll ett tal på Brödraskapets studentkonferens. Han betonade då islam som ett allomfattande system som täcker alla samhällsområden, en uppfattning som han ställde mot vad han kallade en traditionell förståelse av islam som han menade var en undergiven islam som tjänar imperialistiska intressen.¹⁴

Målet för Muslimska Brödraskapet var att upprätta en islamisk stat, vars exakta karaktär al-Banna emellertid aldrig preciserade. Han talade om social rättvisa och

riktningar som inspireras av wahhabitisk tradition. Se Lauzière 2016. För en introduktion till *islah* på svenska se Stenberg 2015.

¹⁰ Lia 2006 (1998): 13, Mitchell 1969 (1993): 321.

¹¹ Lia 2006 (1998): 74.

¹² Mitchell 1969 (1993): 224ff, Lia 2006 (1998): 77, Utvik (2013 [2016]): 312.

¹³ Lia 2006 (1998): 37.

¹⁴ Lia 2006 (1998): 202.

en välfärdsstat som korrigerar ekonomiska klyftor genom omfördelning, dock utan att ifrågasätta privat ägande. Han talade även om en folkvald församling och en konstitution som begränsar makthavarnas befogenheter och gör dem ansvariga inför folket. Enligt al-Banna skulle en islamisk konstitution även begränsa lagstiftarnas befogenhet att stifta lagar som strider mot islam. Samtidigt kritiserade han partiväsendet med den nedsättande beteckningen *hizbiyya*. De egyptiska partierna var på 1930-talet en exklusiv angelägenhet för överklassen och var inbegripna i maktkamper som handlade om personer snarare än om ideologi. På 1940-talet kandiderade emellertid al-Banna och andra medlemmar i parlamentsval, men redan 1942 gav han, för första gången, efter för regeringens påtryckningar och drog tillbaka sin egen och de andra av Brödraskapets kandidaturer för att istället stödja Wafdpartiet, ett nationalistiskt parti som kämpade för ett självständigt Egypten och en konstitutionell monarki och som var tongivande från första världskriget fram till de fria officerarnas kupp 1952. Han accepterade därigenom att ingen från Brödraskapet kom in i parlamentet trots att det var uppenbart att valen inte hade gått korrekt till.¹⁵

Denna kompromissvilja ledde till frustration hos många medlemmar som började se revolutionär handling som enda väg till förändring. Redan på 1920-talet hade de två största politiska partierna Wafd och Ungegyptierna egna miliser som stred mot varandra i gatustrider. Ytterligare en bidragande orsak var de stämningar som det palestinska upproret 1936–1939 gav upphov till. Brödraskapet var bara en av flera egyptiska grupperingar som skickade frivilliga att strida på palestiniernas sida. 1940 grundades Brödraskapet militära falang *al-Tanzim al-khass*, enligt Lia sannolikt som ett försök att avleda trycket från radikaliserade medlemmar men samtidigt behålla kontrollen så att våldsamheter inte eskalerade utanför ledningens kontroll. Al-Banna utmanades emellertid under 1940-talet alltmer av ledarna för den militära falangen till den grad att det framstod som osäkert vem som styrde rörelsen.¹⁶

I december 1948 upplöste regeringen Brödraskapet med ett dekret och bara två månader senare, i februari 1949, mördades al-Banna av ännu okända gärningsmän. Inre splittring gjorde att det dröjde två år innan kompromisskandidaten Hasan al-Hudaybi (1891–1973) valdes till ny ledare. Han var vid denna tid en av Egyptens högsta jurister och hade fram till dess inte ens varit medlem av Brödraskapet. Hans uppgift blev att konsolidera rörelsen internt; A tt förhandla först med regeringen och kungahuset, sedan med de fria officerarna när de tagit makten och avsatt kungen 1952. Även han tvingades möta utmaningar från radikaliserade medlemmar, vars främsta ideolog kom att bli Sayyid Qutb.

¹⁵ Mitchell 1969 (1993): 219, 309.

¹⁶ Mitchell 1969 (1993): 30ff, Lia 2006 (1998): 180.

Sayyid Qutb (1906–1966) är tillsammans med al-Banna Brödraskapets mest välkände tänkare. Han var emellertid aldrig rörelsens ledare utan ideolog för en hemlig intern grupp inom Brödraskapet kallad ”Organisation 1965” som samlade medlemmar som radikaliserats i fängelser. Denna grupps historia kan spåras tillbaka till 1957, tre år efter att regimen upplöst Brödraskapet, då mer eller mindre oberoende grupper började försöka återuppbygga Brödraskapet.¹⁷ Barbara Zollner delar in Qutbs karriär i tre faser. Under 1930- och 1940-talen var han en sekulär skönlitterär författare och kritiker. Den andra fasen inleddes efter återkomsten från en vistelse i USA 1948–1950, dit han sänts av det egyptiska utbildningsdepartementet för att studera det amerikanska utbildningssystemet. Hans tänkande fick nu en islamisk karaktär och han gick med i Brödraskapet och blev redaktör för dess veckotidskrift *al-Ikhwān al-muslimūn* 1954. Han menade nu att en sekulär uppdelning mellan religion och stat är ett resultat av en specifik västerländsk historisk utveckling som är främmande för muslimska samhällen. Hans texter fokuserade under denna fas på social rättvisa ur ett islamiskt perspektiv och han publicerade boken *Social rättvisa i islam*.¹⁸

Den tredje och sista fasen inleddes när han arresterades första gången 1954. Det var nu som han under inflytande från de pakistanska tänkarna Abu-l-Hasan Ali al-Nadwi och Abu 'Ala al-Mawdudi formulerade sin teori att den politiska suveräniteten, *hakimiyya*, endast finns hos Gud och att det egyptiska samhället och politiska systemet hade återfallit i okunskap om islam, *jahiliyya*. Jahiliyya, som traditionellt har betecknat arabernas okunskap om islam före Muhammeds uppenbarelse blev alltså hos Qutb ett tidlöst begrepp för kritik av det omgivande samhället. Han menade också att islams trosbekännelse, *shahada*, innebär en uppmaning till politisk handling och att de muslimer som inte förenar tro med handling gör sig skyldiga till *kufir*, otro. Därmed anammade han *takfir*, att utpeka andra muslimer som otrogna, något som alltid varit kontroversiellt bland muslimska lärde. Detta tänkande presenterades i boken *Vägmärken* som enligt Zollner antagligen skrevs som ett ideologiskt program för medlemmar i Organisation 1965. Qutbs tänkande blev en inspirationskälla för Brödraskapets militanta falang och senare även för kända jihadistiska ideologer som Muhammad 'Abd al-Salam Faraj (1954-1982), Umar 'Abd al-Rahman (1938-2017), al-Qaidas nuvarande ledare Ayman al-Zawahiri (född 1951) och Islamiska statens tidigare språkrör Abu Muhammad al-Adnani (1977-2016). Gemensamt för dessa ideologer är att de betraktar jihad, i bemärkelsen väpnad kamp, mot de som de betraktar som islams fiender som en grundläggande religiös plikt. Jihadism har därför blivit en beteckning på det som den svenska säkerhetspolisen benämner våldsbejakande islamisk extremism. Ett annat kännetecken är deras bruk av *takfir*, att beteckna oliktankande muslimer som otrogna (*kuffar*,

¹⁷ Zollner 2009: 40.

¹⁸ Zollner 2009: 51 ff.

singularis *kafir*). Både al-Qaida och IS anklagar på detta sätt Brödrskapet för att ha avfallit från islam genom att erkänna parlamentarisk demokrati men gör ett explicit undantag för Qutb.¹⁹

1977 publicerades en bok med titeln *Du'at la-qudat* (Predikanter inte domare) under al-Hudaybis namn. Enligt Zollner hade den färdigställts och börjat spridas till medlemmar redan 1969 och var i själva verket ett kollektivt arbete där såväl religiösa lärde på al-Azharuniversitetet som medlemmar i Brödrskapet högsta ledning deltog, av vilka flera senare skulle efterträda varandra som rörelsens ledare. Bokens syfte var att konsolidera Hudaybis auktoritet över Brödrskapet och vederlägga Qutbs jihadistiska teori, dock utan att explicit nämna hans namn. Qutbs omtolkning av begreppet jahiliyya förkastas med argumentet att muslimerna aldrig förlorat sanningen efter Muhammeds uppenbarelse. Upprättandet av en islamisk stat som tillämpar islamisk lag beskrivs som sekundärt. Det centrala är istället att individuella muslimer tillämpar islam i sina egna liv. Även en politisk makthavare som överträder islamiska lagar bör lydas och aktiv opposition ska endast ses som en sista utväg. Samhällelig förändring ska alltså ske genom *daw'a*, predikan, och *tarbiya*, utbildning och fostran, av folket snarare än väpnad jihad mot politiska ledare.²⁰

Man kan alltså se en motsättning mellan Qutbs radikala idéer och Brödrskapets mittfåra, vars idéer formulerades av Hasan al-Hudaybi och de ledare som kom att efterträda honom. al-Hudaybi saknade al-Bannas och Qutbs karisma. Mitchell beskriver honom som en svag ledare och ger honom en stor del av ansvaret för att brödrskapet krossades 1954.²¹ Zollner menar emellertid att det är hans tänkande, i betydligt högre grad än både al-Bannas och Qutbs, som ligger till grund för Brödrskapets utveckling från 1970-talet och framåt.²² När Anwar Sadat blev president i Egypten efter Nassers död 1970 frigavs en mängd fängslade medlemmar och Brödrskapet tilläts att återta sin verksamhet. Al-Hudaybi avled 1973 och efterträddes av Umar al-Tilmisani som fortsatte hans linje med en gradvis islamisering av samhället utan våld. På 1970-talet uppstod en mängd islamiska grupper på egyptiska universitet. Dessa studenter var oftast inte medlemmar i Brödrskapet men inspirerades av Sayyid Qutb och flera av dessa grupper kom senare att utvecklas till jihadistiska grupper som *al-Takfir wal-hijra* (Exkommunicering och utvandring)²³ och *al-jihad al-islami al-misri* (Egyptiska islamiska jihad). Andra anslöt sig emellertid till Muslimska

¹⁹ Zollner 2009: 52ff.

²⁰ Zollner 2009: 64ff.

²¹ Mitchell 1969 (1993): 300.

²² Zollner 2009: 146.

²³ *Takfir* betecknar den omstridda praktiken att utpeka en muslim med annan åsikt som otrogen, *kafir*, och *hijra* betecknar utvandring till islams område, ursprungligen de första muslimernas utvandring från Mecka till Medina.

brödrskapet där de mötte al-Hudaybis och al-Tilmisanis reformlinje och det var denna generation som på 1990-talet trädde fram som ledare för Brödrskapets reformistiska falang med ett mer oreserverat stöd för ett demokratiskt flerpartisystem och religiösa minoriteters rättigheter än vad al-Hudaybi och al-Tilmisani stod för.²⁴

På 1980-talet framstod Brödrskapet som Egyptens starkaste oppositionsrörelse och det uppstod en intern diskussion om att bilda ett politiskt parti, en diskussion som fortsatte fram till president Hosni Mubaraks fall 2011. Det var den reformistiska falangen som förespråkade ett politiskt parti medan den konservativa förespråkade att man skulle fokusera på *daw'a*, att inbjuda muslimer till vad man anser vara korrekt islam. Redan 1996 grundades *Hizb al-wasat* (Centerpartiet) av bland andra medlemmar ur den generation som hade varit studentaktivister på 1970-talet. Detta mötte motstånd från både regimen och Brödrskapets ledning som utslöt de medlemmar som anslöt sig till partiet. 2007 presenterade Brödrskapets ledning och den reformistiska falangen var sitt partiprogram, dock utan att ännu ha grundat ett parti. Båda krävde demokratiska reformer men ledningens version föreslog ett religiöst expertråd med veto över lagstiftningen och att statschefen måste vara man och muslim. Hösten 2009 avgick Brödrskapets ledare Muhammad Akef. Det var första gången någon avgick från denna position, tidigare generalvägvisare hade suttit fram till sin död. Till efterträdare valdes Muhammad Badi', en representant för den konservativa falangen och i valet till rörelsens verkställande organ förlorade de reformistiska representanterna sina platser.

Den nya konservativa ledningen förklarade att den inte hade någon avsikt att bilda ett politiskt parti. Det såg nu ut som att Brödrskapet skulle distansera sig från politisk verksamhet och när gatudemonstrationer mot president Mubarak bröt ut i början av 2011 förhöll sig Brödrskapets ledare först avvaktande. De pressades emellertid av yngre medlemmar att ställa sig bakom protesterna som sedan ledde till att Mubarak avsattes. Brödrskapet grundade nu ett politiskt parti, *Frihets- och rättvisepartiet*, och förbjöd medlemmar att ansluta sig till andra partier. Partiet fick 43,4 procent av rösterna i valet till den konstituerande församlingen. 2012 vann Brödrskapets kandidat Muhammad Mursi presidentvalet med knapp marginal mot militärens kandidat men störtades och arresterades av militären bara ett år senare. Brödrskapets förbjöds och dess tillgångar konfiskerades.

Protester mot militärkuppen slogs brutalt ned. Den blodigaste händelsen var massakrerna på Rabi'a al-Adhawiyya-torget där enligt Human Rights Watch minst 817, men sannolikt över 1000, demonstranter dödades när militären

²⁴ Wickham 2013: 30ff.

öppnade eld.²⁵ Torget är uppkallat efter en moské där och som i sin tur är uppkallat efter ett kvinnligt sufiskt helgon på 800-talet. Förnamnet Rabi'a betyder "den fjärde" och därför blev fyra utsträckta fingrar en symbol för protest mot massakern som användes i demonstrationer över världen och på sociala media. Dessa fyra utsträckta fingrar har därför kommit att symbolisera ett stöd för Muslimska brödrskapet och dess fängslade ledare, ett stöd för den ende folkvalde presidenten i egyptisk historia eller ett stöd för islam, beroende på vem som visar upp symbolen och vid vilket tillfälle det sker.

Nästan hela Brödrskapetets ledning arresterades vilket ledde till att organisationen näst intill krossades. De medlemmar som undgått att arresteras gick under jorden och olika fraktioner försökte bygga upp organisationen igen i de fängslade ledarnas frånvaro. Idag finns minst två parallella och rivaliserande organisationer med var sin vägledningsbyrå och var sin hemsida.²⁶

²⁵ Human Rights Watch 2014: 82.

²⁶ Vannetzel 2017.

3 Brödraskapets struktur

Den exakta formen av Brödraskapets struktur har varierat något men har i stora drag varit den samma sedan 1940-talet. På gräsrotsnivå är rörelsen indelade i familjer (plur. *usar*, sing. *usra*) bestående av ungefär fem medlemmar med intensiv kontakt för att stärka varandras tro. Detta är den centrala nivån för ideologisk skolning och sammanhållning genom gemensam bön, studier, diskussioner och tät social samvaro. En handfull familjer utgör tillsammans en division (*shu`ba*). Tre till fyra divisioner utgör ett distrikt (*mantiqa*). Varje egyptisk provins har en administrativ byrå som samlar alla provinsens distrikt.²⁷ På nationell nivå finns ett shura-råd (*majlis al-shura*), en rådgivande församling som är brödraskapets beslutande organ.²⁸ Det har nittio medlemmar som väljs ur provinserna. Det finns även en vägledningsbyrå med sexton medlemmar som väljs av shura-rådet. Detta är Brödraskapets verkställande organ. Brödraskapets ledare har titeln *al-murshid al-'amm*, som direkt översatt betyder ”den generelle vägledaren”. Han väljs av shura-rådet och mottar därefter en trohetsed, *bay'a*, från alla medlemmar:

Jag svär vid Gud... att strikt hålla fast vid de Muslimska brödernas budskap, att sträva för deras sak, att leva upp till medlemskapets villkor, att ha fullt förtroende för dess ledarskap och lyda absolut i med- och motgång [*fil-manshat wa-l-makra*]. Jag svär detta vid Gud och ger min *bay'a* till Honom. Gud är vittne till det jag säger.²⁹

Det finns emellertid olika åsikter bland medlemmar vad denna trohetsed egentligen innebär och till vem eller vad man svär trohet. En del hävdar att troheten gäller Brödraskapets principer snarare än den individuella ledaren. Trohetseden har kritiserats av en del medlemmar för att användas för att tysta opposition inom rörelsen.³⁰

²⁷ Al-Anani 2016: 103ff. Enligt Mitchell (1969 (1993): 200) infördes systemet med familjer som bas av generalvägvisaren Hedaybi på 1940-talet som en motvikt mot den militanta Hemliga apparaten som han inte hade kontroll över.

²⁸ Majlis al-shura betyder ”rådgivande församling” men i detta fall är det inte endast rådgivande utan beslutande.

²⁹ Mitchell 1969 (1993): 165, Al-Anani 2016: 122.

³⁰ Al-Anani 2016: 124f. Se även Lia 2006 (1998): 104f och Mitchell 1969 (1993): 304.

4 Muslimska brödraskapet i andra länder i Mellanöstern

Från 1940-talet och framåt grundades grenar av Muslimska brödraskapet i andra länder i Mellanöstern. Som den följande genomgången kommer att visa utvecklades dessa lokala organisationer åt olika håll beroende på varje lands politiska och samhällsliga kontext.

4.1 Saudiarabien

Det saudiska systemet bygger på en allians mellan kungahuset och det religiösa etablissemangent där det senare har till uppgift att upprätthålla islamiska normer i samhället enligt wahhabitisk tolkning och därmed ge kungahuset religiös legitimitet. Det wahhabitiska etablissemangent var länge isolerat från den övriga muslimska världen och fokuserade på islamisk doktrin snarare än politik. När medlemmar i Muslimska brödraskapet flydde från regimerna i Egypten, Syrien och Irak på 1950-talet fick en del fristad i Saudiarabien och positioner på nyöppnade saudiska universitet.³¹

Under 1950- och 60-talen grundades åtminstone fyra rivaliserande Muslimska broderskapsgrupper i Saudiarabien, vilka aldrig lyckades enas under en nationell organisation. Trots kontakter med den egyptiska moderorganisationen svor de saudiska medlemmarna aldrig trohetsed, *bay'a*, till dess ledare. Ett problem för de saudiska brödraskapen var den wahhabitiska traditionens misstänksamhet mot partier och grupper som upphov till splittring av de troende.³²

Mer betydelsefullt än grundandet av dessa grupper var de olika ideologier som mötet mellan den inhemska wahhabitiska traditionen och utländska Muslimska bröder ledde till och som med tiden kom att utmana det saudiska systemet. Sayyid Qutbs bror Muhammad gick i exil i Saudiarabien 1971 och utnämndes till professor i shariavetenskaper på universitetet i Mecka. Han spelade en central roll i spridningen av sin brors idéer i Saudiarabien, vilka han försökte harmonisera med den inhemska wahhabitiska doktrinen.³³ Saudiska jihadisterna, vars ideologi bygger på en selektiv läsning av Sayyid Qutb, vände sig mot den saudiska regimen när amerikanska trupper tilläts stationera sig på saudiskt territorium under Gulfkriget 1991. Gulfkriget ledde också till uppkomsten av en annan rörelse kallad *al-Sahwa al-islamiyya* (Det islamiska uppvaknandet) som

³¹ Lacroix 2011: 37ff.

³² Lacroix 2011: 62ff.

³³ Lacroix 2011: 53ff.

förutom att kräva evakuering av amerikanska trupper också krävde politiska reformer, krav som formulerades i offentliga petitioner. Det var det senare som gjorde att denna rörelse uppfattades som ett allvarigare hot än jihadisterna. I Saudiarabien är såväl politiska partier som offentlig kritik av kungen förbjudet. 1994 inleddes en våg av arresteringar av representanter för *Sahwa* som varade i fem år. Flera av dessa användes till att fördöma en rad jihadistiska attentat som skakade Saudiarabien 2003 och 2004 och för att sprida en annan tolkning av islam. Representanter för *Sahwa* deltog också i omskolningsprogram för att rehabilitera jihadisterna medan de undvek att utmana regimen.³⁴

Den arabiska våren 2011 väckte entusiasm hos flera representanter för *Sahwa* och ledde till en ny våg av offentliga petitioner med krav på politiska reformer i Saudiarabien. Bland de krav som framfördes fanns begränsning av kungamakten inom ramen för en konstitutionell demokrati, en folkvald församling på nationell nivå, yttrandefrihet, föreningsfrihet, kamp mot korruption och kamp mot arbetslösheten.³⁵ Både kravens innehåll och det faktum att de framfördes offentligt istället för som privata och konfidentiella råd till kungen innebar en utmaning av det saudiska politiska systemet.³⁶ Militärkuppen i Egypten mot president Mursi 2013 gav upphov till petitioner i Saudiarabien som fördömde störtandet av en folkvald president som en kränkning av folkviljan, vilket implicit ifrågasatte det saudiska systemet enligt vars konstitution makten inte utgår från folket utan från Gud och det är kungen som styr. Våren 2014 förbjöds Muslimska brödraskapet genom att klassificeras som extremistisk och terroristisk (för övrigt tillsammans med ”ateistiska ideologier”).³⁷ Den saudiska antiterroristlagstiftningen straffbelägger inte endast våldshandlingar utan även förolämpning av kungen och ifrågasättande av det politiska systemet. Medan jihadisterna tenderar att betraktas som landets vilseförda söner och placeras i omskolningsprogram hamnar aktivister som deltar i demonstrationer och uppmanar till civil olydnad i högsäkerhetsfängelser, oberoende om de tillhör Brödraskapet eller inte.³⁸

³⁴ Al-Rasheed 2007: 82f, 170.

³⁵ Al-Rasheed 2015: 36ff.

³⁶ Al-Rasheed 2015: 35ff, 88ff.

³⁷ Detta skedde först genom ett kungligt dekret 4 februari 2014 som gjorde det straffbart att tillhöra ”ideologiska eller religiösa riktningar eller grupper som är extremistiska eller klassificerade som terroristiska på lokal, regional eller internationell nivå”. En månad senare kom ytterligare detaljer i ett uttalande från inrikesministeriet tillsammans med en lista på grupper som omfattas av förbudet. Här ingick Muslimska brödraskapet tillsammans med ett antal grenar av al-Qaida och den jemenitiska Huthi-rörelsen.

³⁸ Al-Rasheed 2015: 157ff.

4.2 Qatar

Qatar beskrivs ofta världens jämte Saudiarabien enda stat med wahhabism som statsreligion.³⁹ I själva verket är det snarare den styrande dynastin al-Thani som på 1700-talet anammade wahhabismen. Eftersom landet historiskt har saknat en inhemska religiös hierarki har regimen under 1900-talet försökt balansera inflytande från saudiska wahhabitiska lärde med medlemmar i Muslimska brödraskapet från andra länder, främst Egypten. Det är därför ingen tillfällighet att Yusuf al-Qaradawi (född 1926) är verksam i landet där han 1977 utnämndes till dekan på Högskolan för sharia och islamiska studier. Qatar är ett av få länder i regionen som inte har en stormufti som definierar landets officiella islam och de utländska medborgare som utgör det religiösa etablissemangen saknar inflytande över politik och lagstiftning.⁴⁰ Sedan 1990-talet har landet fört en allt mer aktiv utrikespolitik genom att stödja grupper kopplade i Muslimska brödraskapet i olika länder, vilket lett till konflikt med Saudiarabien och Förenade arabemiraten. Brödraskapet har emellertid haft ytterst begränsade möjligheter att verka politiskt inom landets gränser. En lokal gren grundades 1975, främst av landsflyktiga egyptier och palestinier, men upplöste sig själv 1999.⁴¹

4.3 Jordanien

Den jordanska grenen av Brödraskapet grundades 1945. Kung Abdullahs (1882–1951) närvaro vid invigningen markerade en allians mellan Brödraskapet och kungahuset mot vänsteroppositionen som skulle vara de första decennierna.⁴² Efter att kung Hussein (1935-1999) upphävt undantagstillståndet, som infördes efter Israels ockupation av Västbanken 1967, och tillät politiska partier grundade Brödraskapet 1992 partiet Islamiska handlingsfronten (*Jabhat al-'amal al-islami*) och började under 1990-talet alltmer betona islams förenlighet med demokrati.⁴³

Enligt Roald skedde ett snabbt skifte efter den politiska öppningen 1992. Innan dess hade representanter för Brödraskapet talat om en specifik form av islamisk demokrati som skiljer sig från västerländsk med hänvisning till det islamiska begreppet *shura*, rådslag, och som de menade innebar att den politiske härskaren ska lyssna på religiösa lärde. Efter 1992 var istället standardsvaret att *shura* är det samma som västerländsk demokrati. Vid den här tiden befann sig Brödraskapets dessutom i opposition till en konservativ regering och hade inlett

³⁹ För ett exempel se ”Qatar har byggt en jättemoské i Malmö”, *Sydsvenskan* 2017-05-17.

⁴⁰ Baskan & Wright 2011: 96ff.

⁴¹ Freer 2017: 486f.

⁴² Wickham 2013: 197.

⁴³ Wickham 2013: 209.

samarbete med sekulära vänsterpartier. 2007 hade dessa ledare ersatt ordet *shura* med låneordet *dimuqratiyya*.⁴⁴

Samtidigt intog partiet en konservativ position gentemot reformer av kvinnors rättigheter och avvisade en reform som skulle ge strängare straff för hedersvåld. Enligt Wickham berodde detta just på partiets interna demokratiska strukturer som gjorde ledarskapet mer lyhört för tribala normer hos en konservativ opinion, vilket ledde till att missnöjda medlemmar år 2000 hoppade av och bildade det mer reformistiska Wasatpartiet.⁴⁵ Enligt Roald skedde emellertid en utveckling även här⁴⁶ och 2017 bidrog Islamiska handlingsfrontens röster till att jordanska parlamentet avskaffade en artikel i kriminallagen som gjorde det möjligt för en våldtäktsman att undgå straff genom att gifta sig med offret med hänvisning till att lagen stred mot islam.⁴⁷

4.4 Islamiska rörelsen i Israel

Efter andra världskriget grundades en gren av Muslimska brödrskapet i Jerusalem. När den israeliska staten utropades 1948 och Västbanken hamnade under jordanskt styre införlivades brödrskapet där med det jordanska Brödrskapet som fungerade som en lojal opposition till monarkin. Gaza hamnade under egyptiskt styre och Brödrskapet där involverades därför i konflikten mellan regimen och det egyptiska Brödrskapet. När Israel ockuperade Västbanken och Gaza närmade sig Brödrskapets grenar där åter varandra. Det palestinska Brödrskapet distanserade sig från det väpnade motståndet som dominerades av sekulära grupper fram till den första Intifadan. Istället fokuserade Brödrskapet på *daw'a*, *tarbiya*, välgörenhet och lokalpolitik. Detta ledde till att missnöjda medlemmar bröt sig ur. En del var med om att bilda Fatah år 1965. Andra bildade väpnade islamistiska grupper som Islamiska jihad i slutet av 1970-talet.⁴⁸

Ockupationen av Västbanken och Gaza 1967 ledde till en nytändning av islam bland muslimska palestinska medborgare inom Israel genom att bristen på religiösa lärde nu kunde avhjälpas med folk utbildade på Västbanken. 1984 grundades Islamiska rörelsen (*al-Haraka al-islamiyya*) under ledning av Shaykh

⁴⁴ Roald 2012a: 75, Roald 2012b: 99f.

⁴⁵ Wickham 2013: 219ff.

⁴⁶ Roald 2012b: 104ff.

⁴⁷ "Jordan Activists Celebrate Repeal of 'Marry the Rapist' Law", Associated Press. ABC News 2017-08-01. Liksom många andra kriminallagstiftningar i Mellanöstern och Nordafrika bygger den jordanska på den franska Code Napoléon. Marocko avskaffade motsvarande artikel i sin 2013. Se Lagervall 15.

⁴⁸ Gunning 2007: 27f, Seurat 2015: 14f.

Abdallah Nimr Darwish, som just hade frigetts från ett treårigt fängelsestraff för medlemskap i en grupp som hade bränt ned en biograf i Umm al-Fahm. Han tog nu avstånd från våld och förespråkade att verka för att stödja israeliska palestiniernas muslimska, palestinska och arabiska identitet inom de ramar som gavs i Israel. Rörelsen har ägnat sig åt välgörenhet, *daw'a*, islamisk utbildning och byggt upp ett nätverk av moskéer. Förutom undervisning i standardarabiska erbjuder man även undervisning i hebreiska för att hjälpa palestinska universitetsstudenter. Rörelsen ställde upp i lokalval 1984 och 1989 men splittrades 1996 i den norra och södra grenen. Medan den södra grenen under Darwishes ledning i valteknisk samverkan med andra arabiska partier ställde upp under Enade arabiska listan, ett deltagande som beskrevs som ”civil jihad”, förespråkade den norra grenen bojkott av Knesset med argumentet att ett deltagande där innebar ett erkännande av staten Israels legitimitet. Båda grenarna har fortsatt samarbeta på lokal nivå och tar avstånd från våld men norra grenens ledare Ra'ad Salah har vid olika tillfällen försvarat Hamas och använt en hårdare retorik mot Israel. Norra grenen håller även återkommande massmöten för att bevara muslimsk kontroll av al-Aqsa-moskén och Klippmoskén på Tempelberget / al-Haram al-sharif.⁴⁹

4.5 Hamas

Expansionen av israeliska bosättningar på Västbanken och Gaza ledde till den första Intifadan 1987 och till att yngre medlemmar av Brödraskapet blev allt mer otåliga med att rörelsen inte deltog i upproret mot den israeliska ockupationen. En äldre och en yngre generation ledare grundade tillsammans Hamas (*Haraka al-muqawwama al-islamiyya*, Den islamiska motståndsrörelsen) i Gaza 1987. Den yngre generationen ledare fick tillåtelse att grunda en väpnad motståndsgren som var separat från Brödraskapet. Eftersom huvuduppgiften var att bekämpa den israeliska ockupationen behövde inte medlemmar i Hamas vara medlemmar i Brödraskapet vilket gjorde Hamas till en bredare organisation med ett mer heterogent medlemskap.⁵⁰

I det program som skrevs av en yngre ledare 1988 definieras Palestina som en islamisk stiftelse, *waqf*, och därmed beskrivs kampen mot den israeliska ockupationen inte bara som en nationell utan även en religiös plikt. Detta innebär också att landet ska styras av islamisk lag och att judar och kristna kan leva som skyddsfolk, *dhimmi*, under muslimsk överhöghet. Enligt programmet hindras upprättandet av en islamisk stat av korsfarare och sionister och det talas om en judisk världskonspiration med hänvisning till Sions vises protokoll. Dessa

⁴⁹ Göndör 2012: 53ff, Rosmer 2012: 325ff, Daoud 2016: 22ff.

⁵⁰ Gunning 2007: 39, Seurat 2015: 15f.

formuleringar har inte bara gett upphov till kritik från utomstående utan även från ledare inom Hamas medan andra ledare föredrar att försöka förbigå texten med tystnad eller beskriva det som sekundärt och inaktuellt. På 1990-talet började Hamas att istället beskriva konflikten som en legitim kamp mot en ockupationsmakt.⁵¹

Hamas har under sin trettioåriga historia omväxlande använt våld och diplomati för att uppnå sina politiska intressen. Mellan 1994 och 2005 utförde rörelsen en rad självmordsattentat i Israel. Sedan dess har våldsanvändningen begränsats till raketbeskjutningar av bosättningar i närheten av Gaza och attacker mot israeliska soldater. Hamas har återkommande erbjudit Israel tidsbegränsade vapenvilor och infört ensidiga sådana när det varit politiskt motiverat.⁵²

Under 2005 beslöt Hamas att delta i valet till det palestinska lagstiftande rådet, vilka de vann till både omvärldens och sin egen överraskning. I valkampanjen gick rörelsens politiska parti mot mitten och tonade ned den religiösa retoriken till förmån för en mer nationalistisk retorik. Valmanifestet nämnde inte idén om att upprätta en islamisk stat men innehöll en passus att sharia skulle vara lagstiftningens huvudkälla.⁵³

Även om Hamas grundades av medlemmar i Muslimska brödraskapet har rörelserna inte några formella band sinsemellan. Hamas har betonat kopplingen mellan rörelserna i olika grad beroende på kontext. När Hamas externa ledning var baserad i Amman på 1990-talet skedde ett närmande till jordanska Brödraskapet men när ledningen flyttade till Syrien, där medlemskap i Brödraskapet är belagt med dödsstraff, löstes banden upp. När Muhammad Mursi blev president i Egypten 2012 stärktes banden igen och Hamas la till frasen ”sektion av Muslimska brödraskapet” i sitt officiella namn. Efter militärkuppen mot Mursi distanserade sig Hamas åter från Brödraskapet för att i maj 2017 till slut deklarerat sig officiellt oberoende 2017.⁵⁴

Detta skedde i ett nytt dokument med Hamas allmänna principer och politiska riktlinjer. Palestiniernas rätt till hela Palestina, definierat som det område som idag innefattar både staten Israel och de ockuperade områdena, beskrivs där som oförytterligt med referenser till både islamiska föreställningar och internationella konventioner om mänskliga rättigheter. Dokumentet förordar också demokrati och flerpartisystem med fria och regelbundna val. Ingenstans i dokumentet nämns upprättandet av en islamisk stat där sharia tillämpas. I dokumentets första punkt betecknas Hamas som en nationell palestinsk befrielse- och

⁵¹ Charter of Hamas [1988] 1996, Stenberg 1996, Seurat 2015: 22.

⁵² Gunning 2007: 195, Hroub (2006 [2010]): 57, Brenner 2017: 30f.

⁵³ Hroub (2006 [2010]):20, 40, 136ff, Seurat 2015: 48f, Brenner 2017: 3,

⁵⁴ Seurat 2015: 19, 95.

motståndsrörelse med islam som referens för dess principer, målsättningar och metoder. Muslimska brödrskapet nämns ingenstans. Islam beskrivs som ett heltäckande system som täcker livets alla områden men också som fredens och toleransens religion vars anda är en medelväg (*wasatiyya*) och moderation. Grundardokumentets hänvisningar till Sions vises protokoll har ersatts med en försäkran att Hamas fiende är ”det sionistiska projektet” och inte judar på grund av deras religion. Det mest uppmärksammade avsnittet i dokumentet är punkt 20:

Ingen del av palestinskt territorium kan avskiljas oberoende av hur starka anledningar, omständigheter och påtryckningar som finns och oberoende av hur länge ockupationen varar. Hamas motsätter sig alla alternativ till en fullständig befrielse av Palestina, från floden till havet. Med detta sagt, och utan att erkänna den sionistiska entiteten och utan att avstå från något av det verkliga Palestina, anser Hamas att upprättandet av en självständig palestinsk stat med fullständig suveränitet, med Jerusalem som huvudstad, längs 1967 års gränser och med flyktingarnas och de omplacerades återvändande till sina hem, är en form av nationell konsensus.⁵⁵

Detta något ambivalenta avsnitt, som samtidigt verka utesluta och potentiellt rättfärdiga en enstatslösning inom 1967 års gränser, har av flera observatörer tolkats som en öppning mot det senare. Hamas har gjort liknande utfästelser tidigare i olika avtal som framförhandlats med PLO men detta är första gången det sker i ett internt dokument.

4.6 Syrien

Muslimska brödrskapets historia i Syrien ger lokala exempel både på rörelsens mest moderata och militanta utveckling. Det syriska Brödrskapet grundades 1945 genom ett samgående av olika islamiska föreningar i olika städer. Under de första två decennierna förespråkade rörelsen, betydligt tydligare än den egyptiska moderrörelsen, en parlamentarisk demokrati och religiösa minoriteters rättigheter, vilket var i linje med det allmänna politiska klimatet i Syrien då.⁵⁶ De första ledarna Mustafa al-Sibai och Issam al-Attar hävdade att islam endast ger generella principer för hur ett land ska styras med att detaljerna i styrelseskicket är en tolkningsfråga.⁵⁷

⁵⁵ Dokumentet kan laddas ned på både arabiska och engelska på Hamas hemsida: <http://hamas.ps/en/post/678>.

⁵⁶ Lefèvre 2013: 23ff.

⁵⁷ Lefèvre 2013: 27, 86.

Efter att Baathpartiet kommit till makten i en statskupp 1963 uppkom en jihadistisk falang inom Brödraskapet i Hama, ledd av Marwan Hadid. Flera medlemmar började fördöma den nya regimen som ”nusayri”, som i sammanhanget ska förstås som ett öknamn på den religiösa minoriteten alawiter från vilken flera av den nya regimens militära ledare kom.⁵⁸ 1970-talet präglades av oroligheter och massarresteringar vilket kulminerade i en massaker på 83 alawitiska kadetter i Aleppos artilleriskola 1979. Tusentals medlemmar av Brödraskapet arresterades och torterades de följande dagarna. 1980 infördes en lag som belade medlemskap i rörelsen med dödsstraff och 1984 slog regimen ned ett uppror i Hama genom att bomba staden. Mellan 10 000 och 40 000 uppskattas ha dödats under de tre veckor som striderna varade.⁵⁹ Av de medlemmar i den radikala falangen som överlevde och lyckades fly landet kom flera att senare ansluta sig till al-Qaida.⁶⁰ I slutet av 1980-talet fick den moderata falangen åter övertag inom Brödraskapet. I början försökte man förhandla med regimen men under 00-talet inledde man en dialog med sekulära oppositionella. 2004 offentliggjorde Brödraskapet ett politiskt program som krävde fria och rättvisa val och man förband sig att även acceptera en kristen eller kvinna som president om detta skulle bli valutgången.⁶¹ När det uppror mot regimen, som snart skulle utvecklas till ett fullskaligt inbördeskrig, bröt ut 2011 anslöt sig Brödraskapet till syriska nationalrådet medan grupper inom den gamla radikala falangen anslöt sig till al-Qaidas syriska avdelning Nusra-fronten.⁶²

4.7 Algeriet

I Algeriet höll Islamiska räddningsfronten (FIS) år 1992 på att bli det första islamistiska partiet i Mellanöstern och Nordafrika som kom till makten i fria val. Partiet fick 55 procent av rösterna i lokalvalen 1990 och 44 procent i första omgången av parlamentsvalen 1991. Militären grep emellertid in genom att avsätta presidenten och stoppa den andra omgången av valen och förbjöd sedan partiet. Detta inledde ett blodigt inbördeskrig som kostade 200 000 människors liv 1992–1999. FIS upprättade en väpnad gren, AIS, som huvudsakligen attackerade polis och militär men en ny väpnad grupp, GIA (som kom att utvecklas till dagens al-Qaida i Maghrib), attackerade även civilbefolkningen. Det diskuteras emellertid fortfarande i vilken utsträckning grupper inom regimen var delaktiga i våldet mot civila.⁶³

⁵⁸ Lefèvre 2013: 72ff, 97ff.

⁵⁹ Lefèvre 2013: 125ff.

⁶⁰ Lefèvre 2013: 138.

⁶¹ Lefèvre 2013: 170ff, 271.

⁶² Lefèvre 2013: 87f.

⁶³ Utvik (2013 [2016]): 114ff.

FIS grundades 1989 av medlemmar i en mängd olika islamiska grupper, bland annat Förbundet för islamisk *daw'a* (*Rabita li-daw'a islamiyya*). Detta förbund hade grundats 1984 med Ahmad Sahnoun som ledare och Mahfuz Nahna som en annan framträdande medlem. Både Sahnoun och Nahna vägrade emellertid att ansluta sig till FIS och grundade egna partier istället. Sahnoun grundade Islamiska Nahda (Islamisk renässans) och Nahna Rörelsen för ett islamiskt samhälle (*Haraka li-mujtama' islami*, förkortat Hamas). Båda var inspirerade av Muslimska brödrskapet. Enligt Roald var Nahna Brödrskapets ledare i Algeriet⁶⁴ och Sahnouns Nahda skrev in i sina statuter att partiet inspirerades av Brödrskapet. Nahda var dessutom uppbyggt på ett sätt som liknar Brödrskapet med en bas av familjer där medlemmar socialiserades in i partiets ideologi och skapade nätverk.⁶⁵

Medan det förbjudna FIS gick under jorden verkade både Nahda och Hamas som legal opposition under inbördeskriget på 1990-talet. Nahda hade en tydligare islamistisk profil med krav på islamisering av lagstiftningen och upprätthållande av islamiska normer i samhället samtidigt som man förespråkade ett demokratiskt flerpartisystem. Man lyckades därmed locka flera anhängare till FIS men nådde endast blygsamma valframgångar. Hamas visade sig berett till ännu tätare samarbete med regimen och ingick i några koalitionsregeringar 2002–2007. Algeriet är ett exempel på hur olika grupper med ideologisk koppling till Muslimska brödrskapet kan hamna på olika sidor även i ett inbördeskrig.⁶⁶

4.8 Tunisien

I Tunisien representeras Muslimska brödrskapets tänkande främst av partiet al-Nahda som grundades 1987 men vars historia kan spåras tillbaka till islamiska rörelser på 1970-talet. Al-Nahda är inte formellt en del av Muslimska brödrskapet och är inte heller uppbyggt på samma sätt med familjer (*usar*) som bas. Al-Nahdas ledare Rashid al-Ghannushi (f. 1941) var i sin ungdom arabnationalist men blev under 1970-talet alltmer påverkad av Muslimska brödrskapet och i synnerhet Sayyid Qutb. Al-Ghannushi var en av grundarna av Rörelsen för islamisk tendens (*harakat al-ittijah al-islami*), känd under sin franska förkortning MTI (Mouvement de la tendance islamique, vars mål var att islamisera samhället och bekämpa västerländskt inflytande och hamnade därmed på kollisionkurs med president Habib Bourguibas (1903–2000) sekulära regim. Efter att denne störtats av Zine el Abidine Ben Ali 1987 inleddes en kort period av politiskt töväder. MTI bytte då namn till al-Nahda, ”Renässans”, syftande på

⁶⁴ Personlig kommunikation.

⁶⁵ Utvik (2013 [2016]): 115ff, Boubekeur 2009: 168ff, Willis 1998: 170ff.

⁶⁶ Utvik (2013 [2016]):116, Boubekeur 2009: 169f, Willis 1998: 57ff.

den arabiska renässansen i slutet av 1800-talet som innebar både en nytolkning av islamisk tradition och modernisering av det arabiska språket och litteraturen. Al-Ghannushi tvingades i landsflykt i London 1989 och började där alltmer betona islams förenlighet med demokrati och mänskliga rättigheter. Han var också den förste islamistiske ledare i Europa att förespråka att kvinnor kunde vara statschefer. Till skillnad från Sayyid Qutb talar al-Ghannushi inte längre om Guds suveränitet, *hakimiyya*, utan om folkets suveränitet. Istället för att kräva en tillämpning av sharia beskriver al-Ghannushi islam som ett normsystem som tillför en andlig och moralisk dimension till vad han menar är västerländsk demokratis rent materialistiska grundval och motverkar därigenom medborgarnas och de styrandes egoistiska begär.⁶⁷

Redan på 1990-talet inledde al-Ghannushi och al-Nahda samarbete med sekulära oppositionella grupper i Tunisien och i exil. Detta förebådade den koalitionsregering som bildades efter att president Ben Ali fallit och flytt till Saudiarabien 2011. Al-Nahda var då med 40 procent av rösterna det största partiet i en koalition med två mindre partier. I valet 2014 blev partiet näst störst efter sin främsta rival, det starkt sekulära Nida Tounes, med vilket det bildade en ny regering. Tunisien är hittills det enda exemplet på en någorlunda framgångsrik demokratisk övergång i kölvattnet efter den arabiska våren 2011. Det kan vara värt att notera att den sekulära Ben Ali fick exil i den islamiska staten Saudiarabien och att Saudiarabien stödjer det sekulära partiet Nida Tounes för att motverka al-Nahdas inflytande eftersom partiets förening av islam och demokrati betraktas som ett farligt exempel för både Saudiarabien och resten av Mellanöstern. Det är just denna kombination av islam och demokrati som har gjort al-Ghannushi till en viktig referens för många av Muslimska brödraskapets sympatisörer i Europa.

⁶⁷ Lagervall 2015: 303f, Roald 2001: 192f..

5 Inflytelserika ideologer

I detta avsnitt presenteras ett antal tänkare som ofta återropas av sympatisörer till brödraskapet i Europa. Det bör påpekas att det inte finns någon vattentät gräns mellan Brödraskapets medlemmar och sympatisörer å ena sidan och andra muslimska aktivister å den andra. Många som inte identifierar sig med rörelsen läser och refererar till dessa tänkare. En del av dessa tänkare förefaller aldrig ha varit medlemmar i rörelsen, såsom Tariq Ramadan, eller personer uteslöts efter interna konflikter, eller t ex Muhammad al-Ghazzali. Hasan al-Banna och Sayyid Qutb är redan beskrivna men i det följande diskuteras deras inflytande.

5.1 Hasan al-Banna och Sayyid Qutb

Hasan al-Banna är av naturliga skäl en central referenspunkt för Muslimska brödraskapets medlemmar och sympatisörer både i Mellanöstern och Europa. Som tidigare nämnts presenterade han emellertid ingen tydligt sammanhållen ideologi utan uttryckte motstridiga ståndpunkter vid olika tillfällen. Detta gäller inte minst hans ambivalenta inställning till parlamentarisk demokrati, som han ibland avvisade med den pejorativa beteckningen *hizbiyya*, ”partiism”, medan han vid andra tillfällen själv kandiderade till parlamentet.⁶⁸ Idag tenderar hans anhängare i både Mellanöstern och Europa att ställa sig bakom parlamentarisk demokrati på ett mer helhjärtat sätt.⁶⁹ Al-Bannas motstridiga och ambivalenta arv innebär att alla som återropar sig på honom med nödvändighet bygger på selektiva läsningar. Det finns en ovilja att direkt kritisera honom, både på grund av hans roll som rörelsens grundare men också för att han fått status som martyr.⁷⁰ Yusuf al-Qaradawi har emellertid varnat för ett okritiskt förhållningssätt till såväl al-Banna som andra ledare och påpekat att al-Banna själv betonade att han till skillnad från Profeten Muhammed inte var felfri (ma’sum).⁷¹ Enligt Maréchal tenderar europeiska aktivister att framhäva al-Bannas betydelse men bortförklara besvärliga inslag genom att sätta in hans yttranden i deras historiska och politiska kontext eller påstå att han är feltolkad.⁷²

Om Brödraskapets medlemmar och sympatisörer ibland har svårigheter att förhålla sig till grundaren al-Banna orsakar Sayyid Qutbs arv ännu större problem. Även han har status som martyr och han dog dessutom först efter att ha varit fängslad och utsatt för tortyr under lång tid. Samtidigt har han blivit

⁶⁸ Mitchell 1969 (1993): 27, Lia 2006 (2006): 268.

⁶⁹ Wickham 2012: 242

⁷⁰ Maréchal 2008: 93f, Wickham 2012: 246f.

⁷¹ Maréchal 2008: 100f.

⁷² Maréchal 2008: 173

ledstjärna för jihadistiska grupper som fördömer resten av Brödraskapets som otrogna. Brödraskapets ledare tar sällan entydigt avstånd från Qutb. Även Hasan al-Hudaybi undvek att nämna honom med namn när han kritiserade hans idéer i skriften *Predikanter inte domare*. I ett annat sammanhang hävdade al-Hudaybi att man måste läsa Qutb varsamt genom att acceptera det goda och förkasta det dåliga.⁷³ Umar al-Tilimsani, som efterträdde al-Hudaybi och ledde Brödraskapet 1972–1986, gav Qutb ett visst ansvar för uppkomsten av de radikala grupper som åberopade hans våldsbejakande idéer men menade att fängelsevistelsen drivit honom till desperation. Han betonade emellertid att Qutb inte representerade Brödraskapet.⁷⁴ Den hårdaste kritiken har kommit från al-Qaradawi som under terrorvågorna i Egypten och Algeriet på 1980- och 90-talen hävdade att inte mycket skilde mellan Qutb och extremisterna eftersom de alla gjorde bruk av *takfir*, att utpeka oliktankande muslimer som otrogna. Han har också sagt att Qutb inte var tillräckligt kvalificerad för att skriva om *fiqh*, alltså om hur islamisk lag tolkas.⁷⁵

Enligt Maréchal är det främst Qutbs Korankommentar som refereras av europeiska aktivister och många beskriver den som svårtillgänglig.⁷⁶ Hans idéer om moral och samhälle ges en mängd olika tolkningar.⁷⁷ Det vanliga är att ursäkta hans kontroversiella idéer med hans lidande i fängelset, men också att undvika att uttrycka en tydlig ståndpunkt.⁷⁸

5.2 Yusuf al-Qaradawi

Yusuf al-Qaradawi (f. 1926) blev på 1990-talet en av de första muslimska lärde med stort genomslag i global media. Detta skedde först genom TV-programmet *Sharia och livet* som började sändas på satellitkanalen al-Jazeera 1996 och sedan hans hemsida qaradawi.net som lanserades 1997 och IslamOnline.net som startade 1999. Al-Qaradawi föddes i det egyptiska Nildeltat och anslöt sig till Muslimska brödraskapet redan som femtonåring 1941. Under sina studier var han Brödraskapets studentledare på al-Azhar-universitetet i Kairo. Som många andra medlemmar arresterades han när regimen slog ned på Brödraskapet 1954 och frigavs två år senare. 1961 flyttade han till Qatar där han har bott sedan dess förutom en period på 1970-talet då han återvände till Kairo för att disputerat på al-Azhar.⁷⁹

⁷³ Calvert 2012: 259.

⁷⁴ Calvert 2012: 260.

⁷⁵ Calvert 2012: 266.

⁷⁶ Maréchal 2008: 109, 117.

⁷⁷ Maréchal 2008: 218.

⁷⁸ Maréchal 2008: 118f.

⁷⁹ Skovgaard-Petersen 2009: 30ff.

Det mediala genomslag han fick på 1990-talet har lett en del författare att beteckna honom som ”det närmaste islam har en påve,”⁸⁰ som ”Muslimska brödrskapets andlige ledare”⁸¹ eller till och med dess ”oomtvistade ledare”.⁸² Hans formella koppling till rörelsen är dock oklar, även om han själv i sina memoarer hävdar att han erbjöds att efterträda Hasan Hudaybi (död 1973) som generalvägvisare men avböjde.⁸³ Trots att han inte har någon formell ledande position inom Brödrskapet har han blivit en central auktoritet för rörelsens reformistiska falang.⁸⁴ Hans ambition är att erbjuda en tolkning av islamisk tradition som är både modernistisk och islamiskt autentisk. Han presenterar sig själv som företrädare för en tendens som kallas *wasatiyya*, ”medelvägen” och som innebär en medelväg mellan religiös extremism och sekularism.⁸⁵ Trots att al-Qaradawi alltid fördömt terrorattentat i Europa och Nordamerika blev han kontroversiell under kriget mot terrorismen som följde på 11 september 2001. Han beskrev det irakiska väpnade motståndet mot den amerikanska ockupationen som legitimt självförsvar. Samtidigt gav en han *fatwa* som tillät amerikanska muslimer att delta i den amerikanska interventionen i Afghanistan. Mest kontroversiell är han för att ha försvarat Hamas självmordsattentat i Israel genom att beskriva dem som defensiv jihad, en ståndpunkt som är betydligt mer kontroversiell i Europa och Nordamerika än i Mellanöstern.⁸⁶

I en ofta citerad skrift från 1990 med titeln *Awlawiyyat al-haraka al-islamiyya fi-l-marhala al-qadima* (Den islamiska rörelsens prioriteter under den kommande perioden) diskuterar al-Qaradawi Den islamiska rörelsens uppgift. Han förklarar att han använder beteckningen Den islamiska rörelsen (al-haraka al-islamiyya) på en bred rörelse och inte en specifik grupp men att han ofta för fram Muslimska brödrskapet som exempel.⁸⁷ Al-Qaradawi kritiserar i denna skrift Mellanösterns moderna staters kontroll över de religiösa institutionerna vilket reducerat religiösa lärde till statliga tjänstemän som agerar i korrupta makthavares intressen.⁸⁸ Den islamiska rörelsens uppgift är att reformera islam och islams roll i samhällsbygget genom att utbilda (tarbiyya) folket och därmed få till stånd en islamisering underifrån som bygger på en nytolkning av islam som är anpassad till moderna samhällen. För al-Qaradawi är muslimers dilemma en brist på ledarskap, vilket går tillbaka till kalifatets fall. Men snarare än att återinföra

⁸⁰ Vidino 2010: 50ff

⁸¹ Johnson 2010: 195,

⁸² Besson 2005: 76, Vidino 2010: 65.

⁸³ Skovgaard-Petersen 2009: 37, Tammam 2009: 72.

⁸⁴ Maréchal 2008: 147.

⁸⁵ Stowasser: 2009: 181f, Gräf: 2009: 213ff

⁸⁶ Caeiro & al-Saify 2009:123ff.

⁸⁷ Al-Qaradawi 1990: 7.

⁸⁸ Al-Qaradawi 1990: 12, 219.

kalifatet förespråkar han att Den islamiska rörelsen fyller det tomrum som kalifen lämnat efter sig. Han är vag när det gäller det långsiktiga målet men han hävdar att muslimer måste göra upp med idén att härskare väljs på livstid, som fallet var med de fyra rättledde kaliferna som styrde muslimerna under guldåldern de första decennierna efter Muhammeds död.⁸⁹

Han betonar att de styrande måste vara ansvariga inför folket och att demokrati är det samhällsskick som bäst överensstämmer med islams principer: "Islamiska rörelsen kan inte annat än stödja demokrati".⁹⁰ Han kritiserar därför de salafistiska grupper som förkastar demokrati och flerpartisystem som *kufir*, otro, och *shirk*, att sätta något vid Guds sida.⁹¹ Han lägger emellertid till att muslimer inte bör överta västerländsk demokrati utan att lägga till egna värderingar, t.ex. en artikel i konstitutionen som förklarar alla lagar som strider mot otvetydiga regler i islamisk tradition som ogiltiga. Men han betonar att antalet otvetydiga textställen i islamisk tradition är mycket få vilket ger lagstiftare stort utrymme.⁹² Al-Qaradawi menar att muslimska majoritetssamhällen har en skyldighet att stödja muslimska minoriteter runt om i världen, inklusive väpnade motståndsrörelser. Detta gäller i synnerhet Palestina, där han menar att Hamas är den främsta representanten för det palestinska folket, men även Kashmir, Filippinerna, Tjetjenien. Muslimska minoriteter bör också bistå med stöd till utbildning i islam och arabiska, distribution av islamisk litteratur, möjlighet till religiös utbildning i Mellanöstern och att skapa stabila och enhetliga organisationer.⁹³

Han tillmäter muslimer i västerländska stater en särskild betydelse eftersom de kan ge islam och muslimer en röst där. Det är därför viktigt att de skapar stabila organisationer och att de bevarar sin religiösa identitet. I en ofta citerad formulering förespråkar han öppenhet, *infitah*, framför sammansmältning,⁹⁴ *dhawaban*, alltså varken enklavisering eller assimilering utan integration. I en spekulativ bok med titeln *Erövringen av Västerlandet* beskriver journalisten Sylvain Besson denna skrift som ett av Muslimska brödraskapets grundläggande dokument och att al-Qaradawis vision är att återinföra kalifatet som en världsomspännande stormakt.⁹⁵ Vidino, som till stor del bygger på Bessons historieskrivning, betecknar boken som central för att förstå Den islamiska rörelsens roll i Väst och han beskriver etablerandet av islamiska organisationer i

⁸⁹ Al-Qaradawi 1990: 96.

⁹⁰ Al-Qaradawi 1990: 179.

⁹¹ Al-Qaradawi 1990: 143f.

⁹² Al-Qaradawi 1990: 180f.

⁹³ Al-Qaradawi 1990: 163ff.

⁹⁴ Al-Qaradawi 1990: 172.

⁹⁵ Besson 2005: 78f.

Europa på 1990-talet som en direkt följd av riktlinjerna i boken.⁹⁶ Denna tolkning bygger emellertid på premisserna att Muslimska brödraskapet är en enhetlig och global organisation med ett centraliserat ledarskap, en klart definierad ideologi som varit oförändrad sedan al-Banna grundade rörelsen 1928 och att al-Qaradawi är dess egentlige ledare.

I själva verket framstår al-Qaradawis bok som ett försök att presentera ett antal målsättningar och strategier för moderata islamister. Dessa är emellertid formulerade i ganska allmänna ordalag. Hans kritik riktar sig lika mycket mot sekularister som salafister, en kritik som ofta tar formen av att han approprierar bådas terminologi. Hans diskussion om europeiska muslimers situation är också allmänt hållna och boken vittnar om ett begynnande intresse för denna fråga som han sedan dess ägnat allt mer tid åt.

För europeiska muslimer har han blivit viktig genom att han 1997 var med att grunda *Europeiska rådet för fatwa och forskning* där han sedan dess är ordförande. På 1990-talet började han använda begreppet *fiqh al-aqalliyat*, minoritetsfiqh, som utgår från principen att tolkningen av islamisk lag måste anpassas till muslimers förhållanden i minoritetssituationer så att de kan leva som muslimer utan att bryta mot lagarna i de stater de bor.⁹⁷

Al-Qaradawis syn på kvinnors ställning ger ett blandat intryck. Redan i *Den islamistiska rörelsens prioriteter* kritiserar han den islamiska rörelsen för att manliga ledare inte ger kvinnliga aktivister tillräckligt utrymme utan försöker styra deras verksamhet. Han berättar också ogillande om konferenser han bevistat då manliga moderatörer inte gett ordet till kvinnor under frågestunderna. Han avfärdar ståndpunkten att kvinnor bör hållas instängda i hemmet.⁹⁸ Istället menar han att kvinnor har både rätt och skyldighet att utbilda sig, liksom att rösta och kandidera i politiska val. Han hävdar att män och kvinnor har lika rättigheter inom familjen men samtidigt att mannen är familjens överhuvud. Han är emot tvångsäktenskap men hävdar att både föräldrarna och dottern bör beakta varandras åsikter i valet av make.⁹⁹

Som nämndes tidigare är al-Qaradawis formella koppling till Brödraskapet idag osäker, även om det inte råder några tvivel om han var medlem när han bodde i Egypten. Han är emellertid en viktig inspiratör för många medlemmar och sympatisörer till Brödraskapet i Europa genom att han erbjuder ett religiöst rättfärdigande för att kombinera samhällligt engagemang och politiskt

⁹⁶ Vidino 2010: 72, 75.

⁹⁷ Caeiro & al-Saify 2009: 127f

⁹⁸ Al-Qaradawi 1990: 79ff, 143.

⁹⁹ Stowasser 2009: 185ff.

deltagande i europeiska samhällen. Han inspirerar emellertid även många muslimer som står helt utanför rörelsen.

5.3 Muhammad al-Ghazzali

En annan tänkare som ibland refereras till bland europeiska sympatisörer till Muslimska brödrskapet är egyptiern Muhammad al-Ghazzali (1917–1996). Han är känd för att ha stått för en mer progressiv syn på kvinnors rättigheter och han betonade även arabers och judars gemensamma ursprung.¹⁰⁰ Han menade att sharia är anpassningsbar till alla tider och platser och att hudud-straff, de kroppsstraff som nämns i Koranen, endast kan tillämpas i ett rättvist islamiskt samhälle där ingen behöver stjäla, ett vanligt argument som innebär att tillämpningen av hudud-straff skjuts upp till en utopi där det ändå inte kommer att tillämpas. Han fördömde därför Saudiarabiens tillämpning av hudud-straff.¹⁰¹ Al-Ghazzali är alltså fortfarande en referenspunkt och djupt respekterad, trots att han uteslöts ur Brödrskapet 1953 efter att ha varit involverad i en intern opposition mot ledaren Hasan al-Hudaybi.¹⁰² Al-Ghazzali fungerade även som en slags mentor för den unge al-Qaradawi.

5.4 Tariq Ramadan

Tariq Ramadan (f. 1962) är sannolikt den jämte al-Qaradawi mest inflytelserike tänkaren bland europeiska muslimer med någon slags koppling till Muslimska brödrskapet. Han är son till Said Ramadan, som etablerade det första islamiska centrat i Genève och deltog i grundandet av Islamiska världsförbundet (Muslim World League) 1962, och är dotterson till Brödrskapets grundare Hasan al-Banna. Fram till 00-talet var han främst verksam i franskspråkiga miljöer och ständigt närvarande i fransk debatt men sedan 2009 är han professor i islamiska studier i Oxford. Hans förhållande till Brödrskapet är komplicerat. Han förnekar medlemskap men formulerar sina idéer som en moderniserad fortsättning av al-Bannas idéer, vilka han i sin tur skriver in i en reformistisk tradition, *islah*, som utgår från Jamal al-Din al-Afghani, Muhammad Abduh och Rashid Rida.¹⁰³ Även om han visar respekt för al-Qaradawi och skrivit förord till en av dennes fatwa-samlingar, har han kritiserat dennes metod minoritets-fiqh eftersom den utgår från muslimer som en marginaliserad minoritet istället för som aktiva

¹⁰⁰ Maréchal 2008: 122ff.

¹⁰¹ Mitchell 1969 (1993): 240f.

¹⁰² Mitchell 1969 (1993): 124, Maréchal: 124, Zollner 2009: 23

¹⁰³ Ramadan 2003: 53.

medborgare. Han menar att al-Qaradawis syn på muslimska minoriteter i Europas färgas av att denne själv är bosatt i Mellanöstern.¹⁰⁴

Ramadans idéer bygger på en kontextuell tolkning av islamisk tradition med utgångspunkten att principerna är eviga men deras konkreta tillämpning måste anpassas till dagens samhälle. Hjärpe betecknar den som en modernistisk *eiseges* (intolkning av egna idéer i texten) som liknar Sayyid Qutbs metod men med diametralt olika resultat.¹⁰⁵ I motsats till denne hävdar Ramadan statliga lagars primat och att europeiska muslimer ibland måste kompromissa med dessa. Som aktiva medborgare bör ha de rätt och skyldighet att kritisera europeiska regeringar men han anser det som ofrånkomligt att de även införlivar de europeiska samhällenas kulturella normer. Europeiska muslimer bör alltså bejaka sin europeiska identitet och Ramadan menar att de kommer att spela en avgörande roll för islams globala utveckling.¹⁰⁶

Medan Ramadans idéer har bemöts med skepsis från en äldre generation muslimska aktivister, som kom till Europa i vuxen ålder, motsvarar de förväntningarna hos en yngre generation eftersom de kombinerar islamisk aktivism med en möjlighet till aktivt politiskt deltagande i europeiska samhällen. Ramadans målgrupp framstår som ännu bredare än al-Qaradawis och hans idéer anses sannolikt ha en större andel sympatisörer utanför Brödraskapets sfär.¹⁰⁷

5.5 Muslimska Brödraskapets internationella organisation

Enligt Mitchell upprättade den egyptiska moderorganisationen tio sektioner med olika uppgifter. En av dessa kallades sektionen för förbindelser med den islamiska världen. Denna sektion hade till uppgift att sprida islams och Brödraskapets budskap över den muslimska världen och att organisera årliga möten med representanter för islamiska rörelser. Sektionen bestod av nio kommittéer för olika regioner, varav en för muslimska minoriteter i Europa, Amerika och Sovjetunionen. Uppgifterna om denna sektion är dock mycket knapphändiga och senare författare refererar till Mitchells uppgifter för denna period innan rörelsen slogs ned 1954.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ramadan 2003: 97ff, 186, Caeiro & al-Saify 2009: 117.

¹⁰⁵ Hjärpe 2010: 73f.

¹⁰⁶ Ramadan 2003: 366ff.

¹⁰⁷ Brooke 2012: 43f, Amghar 2008: 73ff, Lacroix 2017: 74f.

¹⁰⁸ Mitchell 1969 (1993): 172ff.

1982 upprättades Den internationella organisationen (*al-Tanzim al-dawali*) av Mustafa Mashur och Muhammad Akif, vilka både senare skulle bli Brödraskapets generalvägvisare, för att formalisera relationerna mellan olika nationella organisationer. Detta försök till samordning urholkades på 1990-talet av skilda lokala organisationers olika ståndpunkter om det första Irakkriget och inbördeskriget i Algeriet och att dessa organisationers ledare ifrågasatte centraliseringen.¹⁰⁹ Andra frågor som splittrat de olika nationella grenarna är den amerikanska invasionen av Irak 2003, som kritiserades av alla grenar utom den i Kuwait som välkomnade den. Det irakiska Brödraskapet kritiserades av andra grenar för dess deltagande i den politiska processen under amerikansk ockupation. Hamas lydde inte egyptiska och jordanska ledares råd att ställa upp med ett begränsat antal kandidater i de palestinska valen 2006 vilket lede till den oväntade valsegern.

Den amerikanske statsvetaren Nathan J. Brown nämner ett möte med ledare för en Brödraskapet närstående rörelse i en inte namngiven arabstat som inte kände till namnet på Muhammad Badi' som då nyligen valts till ny generalvägvisare för både den egyptiska moderrörelsen och den internationella grenen. Hans slutsats är att det internationella nätverket är ett löst ramverk för ideologiskt närstående grupper som formellt ställer sig bakom en gemensam ideologi som de inte ger mycket prioritet.¹¹⁰

¹⁰⁹ Brooke 2012: 30f, Maréchal 2008: 49f.

¹¹⁰ Brown 2010.

6 Muslimska brödrskapet i Europa

Under 1950-talet började medlemmar i Brödrskapet komma till Europa som flyktingar. Hasan al-Bannas svärson Said Ramadan (1926–1995) bosatte sig i Schweiz. På 1960-talet kom studenter från arabländer till Europa, varav en del var medlemmar i Muslimska brödrskapet. I dessa första generationer finns därför flera exempel på personer med klara band till Brödrskapet, eftersom de blivit medlemmar i sina ursprungsländer.

Under 1980- och 1990-talen grundades islamiska riksorganisationer i olika västeuropeiska länder vilka 1989 upprättade en europeisk paraplyorganisation, Federationen av Islamiska Organisationer i Europa (FIOE). Brigitte Maréchal, beskriver FIOE som ”sympatiskt till Muslimska brödrskapets grundares budskap”.¹¹¹ FIOE upprättade 1997 det *Europeiska rådet för fatwa och forskning* vars syfte är att ge fatwor med riktlinjer för europeiska muslimer hur de ska praktisera sin tro i en minoritetssituation och bidra till integration utan assimilering.¹¹² Fatwarådet har publicerat fatwor som tillåter europeiska muslimer att ta bolån med ränta och kvinnor som konverterat till islam att fortsätta vara gifta med en icke-muslimsk make.¹¹³ Rådet hänvisar ofta till al-Qaradawis begrepp minoritets-fiqh (på arabiska fiqh al-aqaliyat) och muslimer uppmanas genomgående att följa europeiska staters lagar.¹¹⁴

Brooke beskriver FIOE och dess fatwa-råd som tolkningsnätverk vilka sprider en tolkning av islam inspirerad av Muslimska brödrskapet.¹¹⁵ Vidino beskriver dessa organ som en del av en strategi som al-Qaradawi formulerat redan 1990 i skriften *Den islamiska rörelsens prioriteter*.¹¹⁶ Johnson beskriver till och med fatwa-rådet som det mest inflytelserika organet när det gäller att forma islamisk opinion i Europa eftersom det publicerar ”riktlinjer för tiotals miljoner muslimer.”¹¹⁷ Varken FIOE eller dess fatwa-råd har emellertid någon formell status i Europa och det är upp till varje individ om man vill studera och följa deras fatwor (precis som det alltid står individer fritt att välja mellan fatwor och även hoppa mellan rättsskolor – inte bara i Europa). Inte heller bland Muslimska brödrskapets medlemmar och sympatisörer har dessa fatwor ens i teorin någon bindande kraft. Som nämnts tidigare har Tariq Ramadan kritiserat både al-Qaradawi och fatwa-rådet för att stänga in europeiska muslimer i en

¹¹¹ Maréchal 2008: 63.

¹¹² Caeiro 2010: 444.

¹¹³ Maréchal 2008: 238f.

¹¹⁴ Maréchal 2008: 273.

¹¹⁵ Brooke 2012: 39f

¹¹⁶ Vidino 2010: 75.

¹¹⁷ Johnson 2010: 207f.

minoritetsposition. Från mer konservativt håll har rådet kritiserats för att kompromissa för mycket med europeisk lagstiftning, främst av salafister och medlemmar i Hizb ut-Tahrir.¹¹⁸

1996 grundades Forum för europeiska muslimska ungdoms- och studentorganisationer (FEMYSO) som en paraplyorganisation för nationella organisationer. Enligt Maréchal strävar den efter att upprätthålla oberoendet gentemot Brödraskapet även om det finns personliga och organisatoriska förbindelser.¹¹⁹

I en del studier beskrivs Muslimska brödraskapet i Europa som en centralstyrd organisation som framgångsrikt följer en färdig plan för att nå inflytande. Andra menar att det snarare finns en tendens hos andra generationens europeiska muslimer att tolka Brödraskapets budskap i termer av en individualisering av religiös praktik med fokus på självuppfyllelse och materiell framgång.¹²⁰

¹¹⁸ Caeiro 2010: 442f.

¹¹⁹ Maréchal 2008: 66.

¹²⁰ Brooke 2012: 43, Amghar 2008: 73f.

7 Muslimska brödrskapet i Sverige

Invandringen av muslimer till Sverige inleddes under andra världskriget, först med en liten grupp tatarer vilka grundade den första muslimska församlingen i Stockholm och sedan arbetskraftinvandring från Turkiet och Balkan fram till oljekrisen 1973. Därefter följde flyktinginvandring från främst Mellanöstern och Östafrika. Det var först på 1970-talet som islamiska institutioner började byggas upp i en större omfattning. På lokal nivå började församlingar bildas när allt fler insåg att de hade kommit till Sverige för att stanna. På nationell nivå började riksorganisationer bildas som ett svar på en växande möjlighet att få statliga bidrag och här spelade Sveriges frikyrkoråds samarbetsnämnd en avgörande roll. Detta organ bildades 1971 för att ge frikyrkorna möjlighet till statliga bidrag och man inledde snart ett samarbete med andra religiösa grupper. Det var genom detta samarbete som Förenade islamiska församlingar i Sverige (FIFS) bildades 1974 som en paraplyorganisation för lokala islamiska församlingar i Sverige. FIFS blev berättigat till statsbidrag 1975 men splittrades 1982 då Sveriges Muslimska förbund (SMF) bildades. Sveriges muslimska ungdomsförbund (SMuF) bildades 1991. Organisationen bytte senare namn till Sveriges unga muslimer, SUM. En ny splittring av FIFS ledde 1984 till att Islamiska kulturcenterunionen (IKUS) bildades. Svenska islamiska församlingarna (SIF) bildades 2002, Islamiska shiasamfundet i Sverige (ISS) 1992, Bosniakiska islamiska samfundet (BIS) 1995 och Islamiska fatwabyrån (IFBS) 2011. Dessa sju riksorganisationer är idag berättigade till statsbidrag. År bildades 1990 Sveriges muslimska råd (SMR). SMR är en paraplyorganisation som inte är berättigad till statsbidrag.¹²¹ När det gäller stadsbidrag så är det enligt 4 § lagen (1999:932) om statligt stöd till trossamfund regeringen som avgör vilka organisationer som får ta emot stadsbidrag. För att en organisation ska kunna söka bidrag behöver organisationen först ansöka om att bli ett statsbidragsberättigat trossamfund enligt lagen (1998:1593) om trossamfund och sedan ansöka om statsbidrag. Det finns ett flertal stora muslimska organisationer som avsiktligt håller sig utanför bidragssystemet eftersom dom vill vara oberoende mot statens krav för bidrag.¹²²

Det finns begränsad forskning om Muslimska brödrskapet i Sverige, bortsett från den rapport som skrivits av Norell, Carlbom och Durrani.¹²³ På 1990-talet publicerades emellertid ett antal avhandlingar och artiklar om islam och muslimska organisationer i Sverige, där Sveriges muslimska råd (SMR) ofta

¹²¹ Svanberg & Westerlund 1999: 16f, Sander 2004: 229f, Cato 2012: 83f, Myndigheten för stöd till trossamfund 2017: 19.

¹²² Sayed & Larsson, 2017.

¹²³ Norell, Carlbom & Durrani, 2017.

beskrivs som en organisation som står nära Brödrskapet.¹²⁴ Ingenstans beskrivs dock karaktären av denna närhet eller de organisatoriska banden. Ofta beläggs påståendena med korsreferenser mellan författarna. Däremot har flera författare påpekat att den litteratur som getts ut av SMR, i synnerhet av Islamiska informationsföreningen som år 1998 grundades av SMR:s båda medlemsförbund Förenade islamiska församlingar i Sverige FIFS och SMuF (numera SUM), i själva verket var färgad av Muslimska brödrskapets tänkande.¹²⁵ Otterbeck har noterat att tidskriften Salaam, som gavs ut av Islamiska informationsbyrån år 1986-2000, innehöll återkommande referenser till flera av de tänkare som åberopas av sympatisörer till Muslimska brödrskapet (exempelvis Hasan al-Banna, Sayyid Qutb, Muhammed Qutb, Yusuf al-Qaradawi, Faysal Mawlawi, Muhammad al-Ghazzali, liksom till al-Mawdudi, grundare av indiska och pakistanska Jamaat-e islami.¹²⁶). Otterbeck noterar vidare att det inte är den revolutionäre Sayyid Qutb som refereras utan den tidige Qutb som krävde social rättvisa.¹²⁷

Flera författare noterar också att Islamiska informationsbyrån översatte och gav ut böcker som producerats av saudiska eller saudiskt finansierade organisationer som Muslimska världsförbundet (*Rabita al-'alam al-islami*, ofta kallad Rabita), World Assembly of Muslim Youth (WAMY) och International Islamic Federation of Student Organizations (IIFSO). I synnerhet IIFSO hade en omfattande utgivning av författare som al-Banna, bröderna Qutb, al-Qaradawi, Muhammad al-Ghazzali och Mawdudi.¹²⁸ Otterbeck noterar att Rabita under 1980-talet finansierade en mängd moskéer och uppbyggandet av islamiska riksorganisationer i Västeuropa men varnar samtidigt för att göra en alltför enkel koppling mellan pengar och ideologi:

Man bör skilja mellan de transnationella da'wa-organisationerna och de diskurser om islam som skapas genom deras aktivitet. De ekonomiskt starka organisationer som har introducerat den islamiska rörelsens diskurs har inte kontroll över den. I Nordamerika och Västeuropa finns många som har internaliserat diskursens grunder och bidragit till diskursens spridning men vissa har även förändrat den.¹²⁹

¹²⁴ Alwall 1998: 186, Roald 1999: 124, Otterbeck 2000: 129, 236, Karlsson Minganti 2007: 26, Carlbom 2009: 372, Cato 2012: 87.

¹²⁵ Hedin 1999: 229.

¹²⁶ Otterbeck 2000: 174ff.

¹²⁷ Otterbeck 2000: 240.

¹²⁸ Otterbeck 2000: 186.

¹²⁹ Otterbeck 2000: 99.

Det finns ingen forskning som klarlagt en eventuell formell organisatorisk koppling mellan de olika muslimska föreningarna till Muslimska brödrskapet i Sverige, exempelvis i form av en hierarkisk struktur liknande den egyptiska moderorganisationen. Enligt Roald utvecklades på 1990-talet bland europeiska muslimer vad hon kallar en *post-ikhwan* trend, alltså en vidareutveckling av Brödrskapets tänkande av fristående sympatisörer som inte var bundna av organisatorisk disciplin.¹³⁰ Roald noterar även en skillnad mellan muslimska ledare som kom till Sverige som vuxna och de som växt upp här. Första och andra generationen delar ofta samma genusediskurs som tilldelar män och kvinnor olika roller men de tenderar att bete sig olika i praktiken och den andra generationen tenderar att finna det naturligt att umgås i könsblandade sammanhang.¹³¹

År 1994 närmade sig Sveriges muslimska råd (SMR) riksdagspartier för att sondera möjligheten för dess medlemmar att engagera sig politiskt. Ett samarbete med Socialdemokraterna inleddes genom dess kristna underorganisation Broderskapsrörelsen. I början fanns planer på att upprätta en särskild förening för muslimska socialdemokrater men istället öppnades Broderskapsrörelsen upp för andra trosriktningar och bytte 2011 namn till Socialdemokrater för tro och solidaritet.¹³²

7.1 Islamiska förbundet (al-rabita al-islamiyya)

Islamiska förbundet är en av de svenska organisationer som i media har pekats ut som en del av, eller åtminstone med kopplingar till, Muslimska brödrskapet. Islamiska förbundet består av en paraplyorganisation kallad Islamiska förbundet i Sverige som i sin tur består av lokala islamiska församlingar. Islamiska förbundet i Stockholm grundades 1981 och 1987 upprättades Islamiska förbundet i Sverige (IFiS) som en paraplyorganisation för lokala islamiska församlingar på andra orter.¹³³ Det är oklart när dessa uppstod men idag finns det islamiska församlingar knutna till Islamiska förbundet i Malmö, Göteborg och i Stockholmsområdet även i Järva och Botkyrka. Islamiska förbundet i Sverige ingår inte i någon riksorganisation som är berättigad till statligt stöd, vilket kan vara en orsak till att det inte nämns i vetenskaplig litteratur.

¹³⁰ Roald 2001: 54ff, Roald 2014: 260.

¹³¹ Roald 2009: 17, Roald 2014: 266f.

¹³² Cato & Otterbeck 2014: 231ff.

¹³³ Se Islamiska förbundets presentation på dess Facebooksida:

https://www.facebook.com/pg/islamiskaforbundet/about/?ref=page_internal och

Stockholmsmoskéns presentation på dess hemsida: <http://www.stockholmsmoske.se/ar/>.

Även om Islamiska förbundet i Sverige inte tillhör någon riksorganisation är flera lokala förbund anslutna till Förenade islamiska församlingar i Sverige (FIFS).¹³⁴ Däremot är Islamiska förbundet i Sverige medlem i Sveriges muslimska råd (SMR) som är en paraplyorganisation där bland annat FIFS ingår.¹³⁵ Medlemskap i SMR ger emellertid inte rätt till statsbidrag vilket innebär att Islamiska förbundet i Sverige inte är berättigat till statsbidrag men att flera lokala islamiska förbund är det.

Islamiska förbundet är en del av Förbundet av islamiska organisationer i Europa.¹³⁶ Förbundet publicerar särskilt viktiga fatwor på sin hemsida från Europeiska rådet för fatwa och forskning. I synnerhet gäller detta fatwor som rör frågor om när fastemånaden ramadan infaller under sommaren och man bor norr om polcirkeln. Den närstående organisationen Sveriges unga muslimer (SUM) är medlem i Forum för europeiska muslimska ungdoms- och studentorganisationer (FEMYSO).¹³⁷

7.2 Organisationer i Sverige

Det finns inga studier som kan visa att Muslimska brödrskapet har en organisation i Sverige som är uppbyggd som den egyptiska moderorganisationens struktur med ”familjer” (*usar*) som bas och en ledare i toppen till vilken alla medlemmar svär en trohetsed, *bay'a*. Den enda studie som beskriver en sådan struktur är Norell, Carlbom och Durrani. Det sker dock endast i förbigående i ett par rader som saknar källhänvisning.¹³⁸ I Carlboms uppföljande rapport hävdas istället att det saknas belägg för en sådan struktur och författaren nöjer sig med att nämna ett försök att grunda en svensk ”familj” på 1990-talet som snart rann ut i sanden.¹³⁹ Även om det fanns studier som visade på att Muslimska brödrskapet har en organisation i Sverige så skulle det fortfarande vara relevant att studera om den påstådda svenska organisationen

¹³⁴ På FIFS hemsida listas de islamiska förbunden i Järva, Botkyrka, Göteborg, Linköping och Stockholm <http://fifs.se/vara-foreningar/>.

¹³⁵ Utöver FIFS och Islamiska förbundet i Sverige ingår i SMR även Bosniakiska islamiska samfundet, Islamiskt informationsforum, Islamic Relief Sverige, och Sveriges unga muslimer. Se <http://www.sverigesmuslimskarad.org/om-oss/vara-medlemsorganisationer>. Sveriges muslimska förbund (SMF), som grundade SMR tillsammans med FIFS 1990, uteslöts efter en tvist 2010. Se ”Muslimskt förbund uteslutet ur råd”, Tidningarnas Telegrambyrå 2010-01-14.

¹³⁶ <http://www.islamiskaforbundet.se/omif/>.

¹³⁷ SUMs hemsida lades ned efter att MUCF dragit in biståndet och ersattes med en sida för protest och insamling (<http://getillbaka.ungamuslimer.se/>) men finns på en arkiverad sida: https://web.archive.org/web/20090520074233/http://ungamuslimer.se:80/index.php?option=com_content&view=article&id=173&Itemid=912

¹³⁸ Norell, Carlbom & Durrani 2017: 9.

¹³⁹ Carlbom 2018: 32.

lyder under den egyptiska moderorganisationen. Om så fallet skulle vara skulle man behöva fastställa till vilken av de två inbördes stridande egyptiska organisationer den tillhör.

Det finns en tendens i befintlig litteratur att olika islamiska rörelser och partier som Muslimska brödraskapet, Jamaat-e islami, det turkiska regeringspartiet AKP och dess moderrörelse Milli Görüs¹⁴⁰ flyter ihop till en enda organisation, som ibland kallas den ”Islamiska rörelsen” men i vissa fall också ”Muslimska brödraskapet”. Ideologiskt har dessa rörelser inspirerat varandra men de är separata rörelser med egna historier. Dessa rörelser är dessutom heterogena till den grad att varje rörelse i sig är flera olika rörelser. Flera författare hänvisar till Yusuf al-Qaradawi, som emellertid använder ”Islamiska rörelsen” som en beteckning på en bred ideologisk strömning snarare än en organisation. Så används termen även hos exempelvis Otterbeck och Roald men av andra forskare får termen genom en betydelseglidning innebörden av en sammanhållen organisation som tenderar att likställas med Muslimska brödraskapet, som därmed tillskrivs rollen som alla moderata islamistiska rörelsernas moder medan dessa andra rörelser reduceras till dess tentakler.

Ett flertal svenska organisationer har blivit anklagade för att ha kopplingar till Muslimska brödraskapet. Islamiska förbundet är en av dessa organisationer men det finns inga studier som kan påvisa ett organisatoriskt samband mellan Islamiska förbundet och Muslimska brödraskapet. Sveriges unga muslimer (SUM) är en annan organisation som anklagats för att ha kopplingar till Muslimska brödraskapet. SUM samlar en mängd olika självstyrande lokala föreningar och den nationella paraplyorganisationens främsta uppgift verkar vara att tillsammans med Islamiska förbundet i Sverige och Ibn Rushd varje år arrangera De muslimska familjedagarna.¹⁴¹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) beslutade i december 2016 att inte dela ut bidrag till SUM genom att hänvisa till SUM:s ”kopplingar till andra organisationer som kan betraktas som icke förenliga med demokratins idéer, exempelvis till Muslimska brödraskapet.”¹⁴² SUM överklagade beslutet till förvaltningsrätten i Stockholm, som i november 2017 gav organisationen rätt och upphävde MUCF:s beslut med motiveringen att myndigheten varken kunnat belägga antisemitism eller kopplingar till Brödraskapet. Vidare skriver förvaltningsrätten i domen att ”Det är en given utgångspunkt vid förvaltningsmyndigheters och domstolars prövning att de omständigheter som ligger till grund för ett beslut ska vara

¹⁴⁰ Se Lagervall 2015 för en introduktion till dessa rörelser.

¹⁴¹ Larsson 2015: 458f.

¹⁴² ”Muslimsk organisation blir av med statligt miljonstöd”, *Aftonbladet* 2016-12-19: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/PJxAR/muslimsk-organisation-bli-av-med-statligt-miljonstod>.

konkreta och möjliga att bemöta och verifiera (jfr 1 kap. 9 § regeringsformen). Att en organisation har kritiserats i medier för sin verksamhet kan enligt förvaltningsrättens mening inte i sig ligga till grund för att avslå en ansökan om statsstöd¹⁴³.

I mars 2018 publicerade MUCF en rapport om SUM av journalisten Magnus Sandelin och avslög SUM:s ansökan om statsbidrag efter att SUM fått två veckor på sig att komma med ett yttrande. I sitt yttrande hävdade SUM att medlemskapet för de föreningar som anklagades för att ha kopplingar till våldsbejakande extremism hade frysts flera år tidigare och att i de fall medlemskapet hade återupptagits var de med nya styrelser. Den enda utpekade person SUM försvarade var ordföranden för Malmö unga muslimer som av Sandelin kopplades till stöd för radikala predikanter genom dennes koppling till en annan förening, Muslimska aktivister. På MUCF:s begäran att kommentera varje föreläsare som de olika medlemsföreningarna bjudit in svarade SUM att man inte hade resurser att kontrollera vad var och en sagt i andra sammanhang än de som arrangerats av SUM. SUM förnekade vidare att den europeiska paraplyorganisationen FEMYSO var en del av Muslimska brödrskapet. MUCF verkar ha betraktat en sådan koppling som en orsak i sig att inte bevilja statsbidrag.¹⁴⁴

Carlbom beskriver både SUM och Islamiska förbundet som företrädare för en konservativ kvinnosyn som är oförenlig med svenska värderingar och för en syn på det svenska majoritetssamhället som ett hot.¹⁴⁵ Pia Karlsson Minganti har i sin studie om unga muslimska kvinnliga aktivister visat hur dessa ibland upplever det omgivande svenska samhället med dess liberala normer som ett hot mot sin egen religiösa identitet (vilket de har gemensamt med frikyrkliga och andra troende ungdomar) men de betraktar det också som en förebild med värden som religions- och yttrandefrihet och demokrati.¹⁴⁶ Hon visar också hur ungdomsförbund som Sveriges unga muslimer (SUM) blir en arena där den äldre generationens patriarkala värderingar kritiserats och omförhandlas genom att ge unga män och kvinnor möjlighet att umgås och arbeta tillsammans i verksamheter utanför moskéerna, eftersom en äldre generation manliga ledare

¹⁴³ Mål nr 192-17, Förvaltningsrätten i Stockholm.

¹⁴⁴ Sandelin 2018; MUCF, ”Begäran om yttrande”, 2018-03-12: http://mucf.se/sites/default/files/begaran_om_yttrande_2018-03-12.pdf; SUM, ”Yttrande till MUCF”, 2018-03-26: http://mucf.se/sites/default/files/yttrande_sum.pdf; MUCF, ”MUCF avslår Sveriges unga muslimers ansökan om statsbidrag”, 2018-04-11: http://mucf.se/sites/default/files/mucfs_beslut_sum.pdf.

¹⁴⁵ Carlbom 2018: 57ff.

¹⁴⁶ Karlsson Minganti 2014 (2007): 27, 145ff.

ofta begränsar kvinnors tillgång till dessa och har en mer restriktiv syn på könsblandade sammanhang.¹⁴⁷

I MSB:s båda rapporter från 2017 och 2018 hävdar författarna att det centrala inte är formellt medlemskap i Muslimska brödraskapets organisation utan ett gemensamt budskap¹⁴⁸ (något som Carlbom [2018] genomgående betecknar med säkerhetsanalytiska termer som ”informationspåverkan” och ”propaganda”).¹⁴⁹ Medan Norell, Carlbom & Durrani (2017) hävdar att det faktiskt finns en Brödraskapsstruktur i Sverige och konsekvent betecknar Islamiska förbundet i Sverige och SUM som ”MB” använder Carlbom (2018) den mer försiktiga beteckningen ”MB-associerad”. I båda rapporterna beskrivs dessa organisationer som ett hot mot det svenska samhällsbygget, inte på grund av att de skulle vara våldsbejakande utan för att de kritiserar det svenska samhället för att vara genomsyrat av islamofobi och därmed bidra till ett offernarrativ hos svenska muslimer vilket författarna menar riskerar att polarisera det svenska samhället och i värsta fall kan leda till radikalisering. Norell, Carlbom & Durrani (2017) beskriver till och med föreställningen att vanliga svenska muslimer skulle drabbas av islamofobi som direkt felaktig medan Carlbom (2018) medger att det förekommer diskriminering av muslimer men hävdar att det överdrivs av såväl islamiska organisationer som svenska myndigheter.¹⁵⁰

Båda rapporterna hävdar även att varken IFiS eller SUM är representativa för Sveriges muslimer och att ett erkännande av dessa organisationer leder till att en minoritet av befolkningen med muslimsk bakgrund betraktas som dess språkrör.¹⁵¹ Det finns mycket riktigt starka skäl att avråda svenska myndigheter från att söka en muslimsk instans som kan representera Sveriges muslimer, en kategori som är så heterogen att den inte på något meningsfullt sätt kan betraktas som en grupp. Av detta följer emellertid inte att muslimska trossamfund saknar legitimitet så länge myndigheter är medvetna att deras företrädare representerar sina medlemmar och varken mer eller mindre.

¹⁴⁷ Karlsson Minganti 2014 (2007): 25, 106. Se även Larsson 2015: 458ff.

¹⁴⁸ Norell, Carlbom & Durrani 2017: 14; Carlbom 2018: 12, 29

¹⁴⁹ Carlbom 2018: 7, 8, 10, 14, 28, 50, 52, 56.

¹⁵⁰ Norell, Carlbom & Durrani 2017: 22; Carlbom 49ff.

¹⁵¹ Norell, Carlbom & Durrani 2017: 12; Carlbom 2018: 5, 44, 60.

8 Litteratur

Alwall, Jonas (1998). *Muslim Rights and Plights. The Religious Liberty Situation of a Minority in Sweden*. Lund University Press: Lund

Al-Anani, Khalil (2016). *Inside the Muslim Brotherhood. Religion, Identity, and Politics*. Oxford University Press. New York.

Al-Rasheed, Madawi (2007). *Contesting the Saudi State. Islamic Voices from a New Generation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Al-Rasheed, Madawi (2015). *Muted Modernists. The Struggle Over Divine Politics in Saudi Arabia*. London: Hurst & Copmany.

al-Awadi, Hesham (2014 [2004]). *The Muslim Brothers in Pursuit of Legitimacy. Power and Political Islam in Egypt Under Mubarak*. I. B. Tauris. London.

al-Qaradawi, Yusuf (1990). *Awlawiyyat al-haraka al-islamiyya fi-l-marhala al-qadima* (Den islamiska rörelsens prioriteter under den kommande perioden). Kairo: Maktaba Wahba.

Amghar, Samir (2008). "Europe puts Islamists to the Test: The Muslim Brotherhood (France, Belgium and Switzerland) i *Mediterranean Politics* Vol. 13, nr 1, s. 63-77.

Baskan, Birol & Steven Wright (2011). "Seeds of Change: State-Religion Relations in Qatar and Saudi Arabia" i *Arab Studies Quarterly* No 2, Vol. 33, s. 96-111.

Bauhn. Per & Dilsa Demirbag-Sten (2010). *Till frihetens försvar. En kritik av den normativa multikulturalismen*. Norstedts: Stockholm.

Besson, Sylvain (2005). *La conquête de l'Occident. Le projet secret des islamistes*. Seuil. Paris.

Boubekeur, Amel (2009). "Islamist Parties in Algeria. Toward a Political Professionalization?" i *Interpreting Islamic Political Parties*, Mohamed Salih (red.). Palgrave: New York.

Brenner, Björn (2017). *Gaza Under Hamas. From Islamic Democracy to Islamist Government*. I. B. Tauris: London.

Brooke, Steven (2012). "The Muslim Brotherhood in Europe and the Middle East: The Evolution of a Relationship" i *The Muslim Brotherhood in Europe*, Roel Meijer & Edwin Bakker (red.), Hurst.

Brown, Nathan J. (2010). "The irrelevance of the international Muslim Brotherhood", *Foreign Policy*, 21 September:
<http://foreignpolicy.com/2010/09/21/the-irrelevance-of-the-international-muslim-brotherhood/>

Brown, Nathan J. (2012). *When Victory is not an Option. Islamist Movements in Arab Politics*. Cornell University Press.

Caeiro, Alexandre (2010). "The Power of European Fatwas: The Minority Fiqh Project and the Making of an Islamic Counterpublic" i *International Journal of Middle East Studies*, vol. 42, nr. 3, s. 435-449.

Caeiro, Alexandre & Mahmoud al-Saify (2009). "Qaradawi in Europe, Europe in Qaradawi?" i *The Global Mufti. The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi*, Bettina Gräf & Jakob Skovgaard-Petersen (red.), Hurst: London

Calvert, John (2012). "Wayward Son: The Muslim Brothers' Reception of Sayyid Qutb" i *The Muslim Brotherhood in Europe*, Roel Meijer & Edwin Bakker (red.), Hurst: London.

Carl bom, Aje (2003). *The Imagined versus the Real Other. Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden*. Lund Monographs in Social Anthropology: Lund.

Carl bom, Aje (2009). "Oförutsedda konsekvenser av dialog med självutnämnda muslimska ledare" i *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 3-4, s. 369-389.

Carl bom, Aje (2018). *Islamisk aktivism i en mångkulturell kontext – ideologisk kontinuitet eller förändring?* MSB och Malmö University.

Cato, Johan (2012). *När islam blev svenskt. Föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975-2010*. Lund Studies in History of Religions: Lund.

Cato, Johan & Jonas Otterbeck (2014). "Active Citizenship among Muslims in Sweden: From Minority Politics to Political Candidacy" i *Tidskrift for Islamforskning, The Nordic Welfare Society*, Vol. 8, No 1, s.223-247.

Charter of Hamas ([1988] 1996). *TfMS – Tidskrift för mellanösternstudier* 1: 14-34.

Daoud, Abu Oksa Suheir (2016). "Islamism, Nationalism and Modernization: The Case of the Islamic Movement in Israel" i *Politics, Religion & Ideology* Vol. 17, No 1, s. 18-32.

Freer, Courtney (2017). "Rentier Islamism in the Absence of Elections: The Political Role of Muslim Brotherhood Affiliates in Qatar and The United Arab Emirates" i *International Jour. of Middle East Studies* No 3, Vol. 49, s. 479-500.

Gräf, Bettina (2009). "The Concept of *wasatiyya* in the Work of Yusuf al-Qaradawi" i *The Global Mufti. The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi*, Bettina Gräf & Jakob Skovgaard-Petersen (red.), Hurst: London.

Gunning, Jeroen (2007). *Hamas in Politics. Democracy, Religion, Violence*. Hurst & Company: London.

Göndör, Eli (2012). *Muslimska kvinnor i Israel. Religionens roll i vardagslivets förflyttningar*. Lund Studies in History of Religions: Lund.

Hedin, Christer (1999). "Islam på svenska – det tryckta ordet i tjänst åt Sveriges muslimer." i *Blågul islam? Muslimer i Sverige*, Ingvar Svanberg & David Westerlund (red.). Nya Doxa: Nora.

Hirschkind, Charles (2010). "New Media and Political Dissent in Egypt" i *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, vol. 65, nr 1, s. 137-154.

Hjärpe, Jan (2010). *Islamismen. Politisk-religiösa rörelser i den muslimska världen*. Falkenberg: Gleerups.

Hjärpe, Jan (1983). *Politisk islam*. Förlagshuset Gothia: Stockholm.

Hroub, Khaled (2006 [2010]). *Hamas. A Beginner's Guide. 2nd Edition*. Pluto Press: London.

Human Rights Watch (2014). All According to Plan: The Rab'a Massacre and Mass Killings of Protesters in Egypt, 2014-08-12:

<https://www.hrw.org/report/2014/08/12/all-according-plan/raba-massacre-and-mass-killings-protesters-egypt>.

Johnson, Ian (2010). *A Mosque in Munich. Nazis, the CIA, and the Rise of the Muslim Brotherhood in the West*. Mariner Books. New York.

Kanra, Bora (2009). *Islam, Democracy, and Dialogue in Turkey. Deliberating in Divided Societies*. Ashgate: Farnham.

Karlsson Minganti, Pia (2007). *Muslima. Islamisk väckelse och unga kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Falun: Carlssons.

Lacroix, Stephane (2011). *Awakening Islam. The Politics of Religious Dissent in Contemporary Saudi Arabia*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Lacroix, Stephane (2017). "L'islamisme, au prisme des Frères musulmans" i *Islams politiques: Courants, doctrines et ideologies*, Sabrina Mervin & Nabil Mouline (red.). Paris: CNRS.

Lagervall, Rickard (2015). "Modern politisk sunniislam" i *Islam – en religionsvetenskaplig introduktion*, Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red.). Stockholm: Liber.

Larsson, Göran (2015). "Muslimer och islam – historiska och nutida aspekter" i *Det mångreligiösa Sverige – Ett landskap i förändring*, Daniel Andersson & Åke Sander (red.). Lund: Studentlitteratur.

Lauzière, Henri (2016). *The Making of Salafism. Islamic Reform in the Twentieth Century*. Columbia University Press: New York.

Lefèvre, Raphaël (2013). *Ashes of Hama. The Muslim Brotherhood in Syria*. New York: Oxford University Press.

Lia, Brynjar (2006 [1998]). *The Society of the Muslim Brothers in Egypt. The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942*. Reading: Ithaca Press.

Maréchal, Brigitte (2008). *The Muslim Brothers in Europe*. Leiden: Brill.

Mitchell, Richard P. (1969 [1993]). *The Society of the Muslim Brothers*. New York: Oxford University Press.

Myndigheten för stöd till trossamfund (2017). *Trossamfund i Sverige. Statsbidragsberättigade trossamfund 2017. Presentationer och aktuell statistik*. Stockholm.

Norell, Magnus (2015). *Kalifatets återkomst – orsaker och konsekvenser*. Trail.nu: Stockholm

Norell, Magnus, Aje Carlbom & Pierre Durrani (2017). *Muslimska brödraskapet i Sverige*. MSB.

Otterbeck, Jonas (2000). *Islam på svenska. Tidskriften Salaam och islams globalisering*. Almqvist & Wiksell International: Lund.

Ramadan, Tariq (2003). *Les musulmans d'Occident et l'avenir de 'islam*. Sindbad: Paris.

Roald, Anne Sofie (2014). "The Discourse of Multiculturalism in Sweden: An Obstacle or Cultural Change?" i *Tidskrift for Islamforskning*, Vol. 8, No 1, s. 248-273.

Roald, Anne Sofie (2012a). "Democratisation and Secularisation in the Muslim Brotherhood: The International Dimension" i *The Muslim Brotherhood in Europe*, Roel Meijer & Edwin Bakker (red.), Hurst: London.

Roald, Anne Sofie (2012b). "Individualisering och sekularisering av det islamiska budskapet? Utveckling av politiska begrepp hos Muslimska brödraskapet i Jordanien" i *Islamologi. Studiet av en religion*, Jonas Otterbeck & Leif Stenberg (red.). Carlssons: Falun. S. 88-110.

Roald, Anne Sofie (2009). *Muslimar i nya samhällen*. Daidalos: Riga.

Roald, Anne Sofie (2004). *New Muslims in the European Context. The Experience of Scandinavian Converts*. Brill: Leiden.

Roald, Anne Sofie (2001). *Women in Islam. The Western Experience*. Routledge: New York.

Roald, Anne Sofie (1999). "Evas andra ansikte – muslimska kvinnoaktiviteter" i *Blågul islam? Muslimar i Sverige*, Ingvar Svanberg & David Westerlund (red.). Nya Doxa: Nora.

Rosmer, Tilde (2012). "Resisting 'Isarelizatio': The Islamic Movement in Israel and the Realization of Islamization, Palestinization and Arabization" i *Journal of Islamic Studies* Vol. 23, No 1, s. 325-358.

Sandelin, Magnus (2018). *Organisationen Sveriges Unga Muslimer – ideologi och koppling till antidemokratiska miljöer*. MUCF.

Sander, Åke (2004). "Muslims in Sweden" i *State Policies Towards Muslim Minorities. Sweden, Great Britain, Germany*, Muhammad Anwar, Jochen Blaschke & Åke Sander (red.). Berlin: Edition Parabolis.

Sayed, Mosa & Larsson, Göran (2017) *Annotated Legal Documents on Islam in Europe: Compiled and Annotated by Mosa Sayed & Göran Larsson*. Boston & Leiden, Brill.

Seurat, Leila (2015). *Le Hamas et le monde*. CNRS: Paris.

Skovgaard-Petersen, Jakob (2009). "Yusuf al-Qaradawi and al-Azhar" i *The Global Mufti. The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi*, Bettina Gräf & Jakob Skovgaard-Petersen (red.), Hurst: London.

Stenberg, Leif (1996). "Befrielsekamp i Guds namn". *TfMS – Tidskrift för mellanösternstudier* 1: 4-13.

Stenberg, Leif (2015). "Islamisk modernism" i *Islam – en religionsvetenskaplig introduktion*, Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red.). Stockholm: Liber.

Stowasser, Barbara Freyer (2009). "Yusuf al-Qaradawi and the New Islamic TV" i *The Global Mufti. The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi*, Bettina Gräf & Jakob Skovgaard-Petersen (red.), Hurst: London.

Svanberg, Ingvar & David Westerlund (1999). "Från invandrarreligion till blågul islam? 50 år av organiserad muslimsk närvaro" i *Blågul islam? Muslimer i Sverige*, Ingvar Svanberg & David Westerlund (red.). Nya Doxa: Nora

Utvik, Bjørn Olav (2013 [2016]). *Islamismen. 2. utgave*. Fagbokforlaget: Bergen.

Vannetzel, Marie (2017). "Égypte. Que sont les Frères musulmans devenus?", *Orient XXI*, 2017-09-14.

Vidino, Lorenzo (2010). *The New Muslim Brotherhood in the West*. Columbia University Press. New York.

Wickham, Carrie Rosefsky (2013). *The Muslim Brotherhood. Evolution of an Islamist Movement*. Princeton University Press. New Jersey.

Wickham, Carrie Rosefsky (2012). "What would Hasan al-Banna do? Modern (Re)-Interpretations of the Brotherhood's Founding Discourse" i *The Muslim Brotherhood in Europe*, Roel Meijer & Edwin Bakker (red.), Hurst: London.

Willis, Michael (1998). "Algeria's other Islamists. Abdallah Djaballah and the Ennahda movement" i *The Jour. of North African Studies*, vol. 3 (3), s. 46-70.

Zollner, Barbara H. E. (2009). *The Muslim Brotherhood. Hasan al-Hudaybi and Ideology*. New York: Routledge

ISSN 1650-1942

www.foi.se